ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/380375613

تەکنیک و ڕەگەزەکانی دراما لە شیعری شێرکۆ بێکەسدا

Article · May 2024

CITATIONS
0

READS
17

2 authors:

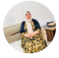

Avin Asos Hama
uor.edu.krd

3 PUBLICATIONS **0** CITATIONS

SEE PROFILE

Osman Hamad Dashti
Koya University

40 PUBLICATIONS **0** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Avin Asos Hama on 07 May 2024.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

تەکنیک و ڕەگەزەکانی دراما
لە شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس)دا

م. ی. ئەڤین ئاسۆس حەمە
بەڕێوبەرایەتی پەروەردەی ڕانیە
avin.asos@uor.edu.krd

پ. د. عوسمان حەمەد خدر
بەشی زمانی کوردی، کۆلیژی پەروەردە
زانکۆی کۆیە
osman.hamad@koyauniversity.org

پوختە:

دراماای شیعری شوێنێکی گرنگ لە نێو ڕۆشنبیری و شارستانییەتی گەلان پێکدەهێنێت. هەر نەتەوەیەک بە پێی بارودۆخی گەشەکردنی ژیاری و مێژوویی و ڕۆشنبیری خۆی بایەخی پێداوە و پێگەی لە نێو ئەدەبەکەیدا چەسپاندووە. دراماای شیعری لە ئەدەبی کوردیدا مێژوویەکی دوور و درێژی نییە، بەڵام وەک سەرچاوەکان ئاماژەی بۆ دەکەن، سەرەتای سەدەی بیست دەروازەیەکی نوێ و گرنگ بوو لە دەرکەوتنی دراماای کوردی و چەکەرەکردنی، ساڵانی حەفتا و هەشتاکان قۆناغێکی گرنگ بوو لە مێژووی دراماای کوریدا. لەم ڕوانگەیەوە (شێرکۆ بێکەس) لە ئەزموونی ئەدەبی خۆیدا ڕۆڵێکی دیار و کارای هەبووە لە داهێنانی ئەدەبی و نووسینی دراماای شیعریدا، لە ماوەی ساڵانی حەفتاکاندا سێ دراماای شیعری نووسیوە بەناوی (کاوەی ئاسنگەر، دیوار و دەنگی خوێن، ئاسک)، هەر یەک لەم درامایانە تەکنیکی بەهێزیان هەیە و ڕەگەز و توخمەکانی دراما بە شێوەیەکی تۆکمە و سەرنجڕاکێش بەکارهاتوون .

وشە سەرەکییەکان: دراما، ڕەگەزەکانی دراما، ڕووداو، کارەکتەر، دیالۆگ، کات، شوێن، مۆنۆلۆگ .

پێشەکی :

ئەم توێژینەوەیە، بەناوونیشانی (تەکنیک و ڕەگەزەکانی دراما لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا)، توێژینەوەیەکی تیۆری و پراکتیکییە لەبارەی دراما شیعرییەکانی شێرکۆ بێکەس. لەم کرۆکی توێژینەوەکەدا تیشکمان خستۆتە سەر چەمک و پێناسەی درامای شیعری و جیاوازی نێوان درامای شیعری و شیعری درامی، لە دواتردا بە شێوەیەکی پراکتیکی ڕەگەز و تەکنیکەکانی دراماکانی شێرکۆ بێکەسمان خستووەتە ڕوو.

ئامانجی توێژینەوەکە :

ئامانجی سەرەکی لە ئامادەکردنی ئەم توێژینەوەیە خستنە ڕووی جیاوازی نێوان درامای شیعری و شیعری درامی، بەهۆی ئەوەی تێکەڵبوونێک لە ڕووی پێناسەوە لە نێوان ئەو دوو زاراوەیەدا هەیە، هەروەها دیارکردن و هەڵوێستەکردن لەسەر ڕەگەز و تەکنیکەکانی دراما لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا. بەو پێیەی شاعیر ڕۆڵێکی دیار و بەرچاوی هەیە لە مێژووی ئەدەبی هاوچەرخی کوردیدا، ئەرکی توێژەرانە ڕەهەندی جیاجیای شیعرەکانی بخەنە ژێر تیشکی لێکۆڵینەوە. بۆ ئەم مەبەستە کارمان لەسەر سێ درامای شاعیر کردووو؛ ئەوانیش درامای (کاوەی ئاسنگەر، دیوار و دەنگی خوێن، ئاسک)ن.

ڕێبازی توێژینەوە: لەم توێژینەوە میتۆدی (وسفی – شیکاری) پەیڕەو کراوە .

پەیکەری توێژینەوە:

تەوەری یەکەم// چەمک و پێناسەی دراما

تەوەری دووەم// درامای شیعری و شیعری درامی

تەوەری سێیەم// تەکنیک و ڕەگەزەکانی دراما لە شیعرەکانی شێرکۆ بێکەسدا

لە کۆتاییشدا ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان و پوختەی توێژینەوەکە بە زمانی عەرەبی و ئینگلیزی خراونەتە ڕوو.

تەوەری یەکەم// چەمک و پێناسەی دراما:

دراما چالاکییەکی بەردەوام و زیندووی گەلانی دنیایە. بە پێی ئەو ژینگە و بارودۆخەی تێیدا بەرهەم دێت پێگە و بایەخی خۆی هەیە کەوای کردووە بە درێژایی سەردەمە جیاوازەکان بەردەوام لە گەشە کردندا بێت. وشەی دراما وەکو زاراوە بنەڕەتەکەی دەگەڕێتەوە بۆ یۆنانییەکان، ((وشەیەکی گریکی کۆنە و لە مەیدانی زمانەوانی گریکی کۆندا مانای (کار یان کارکردن)ی بەخشیوە، وشەکە لە بنچینەدا (dromena)بووە، واتا (کاردەکەن)، دیارە ئەم وشەیە لە ژێر باری ڕۆژگاردا سواوە و بووە بە – drama بە واتای (کارکردن))(هەورامی، ٢٠٠١، ٩). بە تێپەڕبوونی کات بەنێو زمانانی ئەروپا و جیهاندا بڵاوبووەتەوە. ئەگەرچی ئەوروپییەکان لە بەرامبەر ئەو وشەیە (action) بەکاردەهێنن کە بە واتای کار یان چالاکی دێت، لە زمانی عەرەبیشدا بە واتای کار یا ڕووداو وەرگیراوە (الطاهر، ١٩٧٩، ١٨٩). لە لایەکی ترەوە (محمد مندور) پێی وایە وشەی دراما لە لای یۆنانییەکان لە کاری (Drao)وەرگیراوە و بە واتای (کاردەکات یا دەجوڵێت) دێت و لە دواتردا بووە بە زاراوەی دراما کە هونەرەکانی تراژیدیا و کۆمیدیای کۆنی یۆنانییەکان دەگرێتەوە، ئەگەرچی لە کۆندا ئەو دوو هونەرە بەشێوەیەکی سەربەخۆ بوون.(مندور، ٢٠٠٦، ٦١). لەفەرهەنگی ئینگلیزی ئۆکسفۆرددا بەو شێوەیە واتای وشەی دراما (Drama) ڕوونکراوەتەوە:

١- نواندنێکە لەسەر تەختەی شانۆ یان ڕادیۆ یان تەلەفزیۆن پێشکەش دەکرێت.

٢- دراما ژانرێک یا ستایلێکی ئەدەبییە.

٣- ڕووداوێکی سەرنج ڕاکێشە(oxford, 2008,230).

بە شێوەیەکی گشتی زۆربەی لێکدانەوەکان بۆ ئەوە دەچن، دراما بە واتای کارێک یان کردەوەیەک دێت کە لەسەر تەختەی شانۆ نمایش

دەکرێت.

(مجدی وهبة) لە (معجم المصطلحات الادب) بەو شێوەیە زاراوەی درامـای ڕوونکـردۆتەوە (درامـا نوانـدنێکی واقیعیـیە، نـاتوانین بڵێـین تراژیدیا یا کۆمیدیایە، چونکە دەقمان هەیە هەردووک جۆرەکەی تێدایە، چارەسـەری ئاریشـەیەک لە ئاریشـەکانی ژیـانی واقیعـی دەکات)(وهبـة، ١٩٧٢، ١٢١). بەو واتایە دراما کێشە و ئاریشەکانی ژیان دەخاتە ڕوو و چارەسەرێکی واقیعییانەشیان بۆ دەدۆزێتەوە.

درامـا هـونەرێکی بـاوی سـەردەمی یۆنـانی و ڕۆمانییەکـان بـووە، دراماکانیش لەو سەردەمەدا لەبارەی ڕەوشی سیاسـی و کۆمەڵایەتی و میللـی و ژیـانی ڕۆژانەی خەڵکیـیەوە بـووە. (شمیسـا، ١٣٨٧، ١٤٣). هەڵبەت (ئەرستۆ) یەکەم کەسە کەوا پێناسەی دراما و باسی رەگەز و بنیاتەکـانی کـردووە. ئەو ڕای وایە کەوا ((تراجیـدی لاسـاییکردنەوەی کردەوەیەکـی سـەنگین و لەخـۆیەوە تەواو پێگەیشـتووە کە درێژییەکـی دیاری هەیە و بە زمانێکی پاراو نووسراوە کە چەندین بـابەتی هـونەری تێدا هەڵکەوتووە کە لەگەڵ بەشـەکانی شـانۆگەری دەگونجێن و ئەمەش هەمووی بە شێوەی درامی نەک گێڕانەوە ئەنجام دەدرێ و ڕووداوی وای تێدایە کە بەزەیی و ترس دەوروژێنێ و بەمەوەش پاکبوونەوە لەم دوو سـۆزەوە دێتە دی))(ئەرسـتۆ، ٢٠١١، ٢٧). لە تێڕوانینـی ئەرسـتۆدا شیعر یـان هەر جۆرێک لە جۆرەکانی هـونەر لاسـایی کردنەوەیە، هەر بۆیە لە پێناسـەکردنی تراژیدیاشـدا پێی وایە تراژیـدیا لاسـاییکردنەوەی کـارو کردەوەیەکـی سـەنگینە کەوا بەشـێوەیەکی درامـی دەخـرێتە ڕوو واتە لە ڕێی نمایشکردنەوە ئەنجامدەدرێت.

لە لایەکـی تـرەوە (نهـاد صـلیحە) لە کتێبـی (المسـرح بـین الفـن والفکر)دا لە ڕوانگەیەکی ترەوە باس لە دراما دەکات و پێی وایە (درامـا چـالاکییەکی مەعریفـی هۆشـیارانەی، جـوڵەیی، بەکـۆمەڵی، نوانـدنە، بەو

واتـایەی ئەزمـوونێکی ڕابـردوو بە شـێوەیەکی ئاگـادارانە و مەبەسـتدار دەورووژێنێـت یـان دیـدێکی گریمـانەیی لە فـۆرمێکی هەسـت پێکـراودا بەرجەســتە دەکات)(صــليحة، ١٩٨٦، ١٩) واتــا درامــا چــالاکییەکی هۆشــیارییە لە ڕێــگەی نوانــدنەوە نمــایش دەکرێــت و بە مەبەســتی نیشاندانی ئەزموونی ڕابـردوو یـان هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگا، ئەمەش ئەوەمـان بـۆ ڕوونـدەکاتەوە کەوا درامـا پەیوەنـدییەکی تونـدوتۆڵی بە ژیـانی ڕۆژانە و کێشــە و ململانێکـانی ژیـانەوە هەیە، چـونکە دیـمەنە واقیعییەکانی ژیان نمایش دەکات.

بە شـێوەیەکی گشـتی لە گەڵ هەمـوو ئەو پێناسـانەی بـۆ درامـا کراون، ڕەخنەگران لە گۆشەنیگای جیاوازەوە پێناسـەکانیان خستووەتە ڕوو، بەڵام لەگەڵ ئەوانەشــدا درامــا دەقێکــی ئەدەبیــیە، لە ڕێــگەی نوانــدنەوە نمــایش دەکرێــت و بــۆ خوێنــدنەوەش دەســت دەدات، ڕەگەزەکــانی ڕووداو و کــارەکتەر و ململانــێ و... بەشــداری لە پێکهاتەکەیدا دەکەن .

درامــا لە ڕووی مێــژووییەوە مێژوویەکــی دێرینــی هەیە، وەکــو ئاشـکرایە دەگەڕێـتەوە بـۆ جەژنە ئایینیەکـانی سـەردەمی گریکەکـان، بەتــایبەت بــۆ جەژنەکــانی خواوەنــد (دیۆنیۆســیۆس). تراژیــدیا و کۆمیدیاکانی سەردەمی گریکەکان لە دەوری بابەتەکانی ژیـان و مەرگ و ڕێوڕەسـمە ئایینییەکـان دەسـوڕانەوە. لە دواتریشـدا لە سـەدەکانی ناوەڕاسـتدا گەشـەی کرد و بەشـێوەیەکی گشتی خۆی لەو نەریتـانەدا دەبینییەوە کەوا باس لە ڕێوڕەسمی لەدایکبوونی حەزرەتی مەسیح و بڵاوبـوونەوەی ئـاینی مەسـیحی دەکەن .(فتحى، ١٩٨٨، ١٥٩)، ئەگەرچـی دراما لە سەرەتادا بەشێوەی تراژیدیا و کۆمیدیا هەبووە، ئەرستۆش لە کتێبەکەیدا زیاتر باس لەو دوو فۆرمە دەکات، بەڵام لەگەڵ گەشـەکردن و پەرەســەندنیدا وەکـو درامـا خـۆی چەسـپاند و تەنـانەت لە شـێوە

سەرەتاییەکانی خۆیشی دوورکەوتەوە.

لە ئەدەبی کوردیدا بنەڕەتی ئەم هونەرە و ڕەگ و ڕیشەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی و ڕێوڕەسمە ئایینییەکان بەشێوەیەکی سەرەتایی بنەماکانی درامایان تیادا ڕەنگدەداتەوە، بەڵام بەشێوەیەکی گشتی سەرەتای دەرکەوتنی هاوشێوەی گەلانی دراوسێ مێژوویەکی دێرینی نییە، بەڵکو سەرەتاکانی دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای سەدەی بیست، لەم بارەیەوە (دکتۆر فەرهاد پیربال) لە وتارێکیدا بەناوی (سەرچاوەکانی شانۆی کوردی) باس لەوە دەکات ((ژانرێکی نوێیە، لە ڕێگای ئەدەبیاتی ئەوروپایی و تورکییەوە ، لەسەرەتای سەدەی بیستەم بەملاوە، کەوتۆتە ناو ئەدەبیاتی کوردییەوە)) (پیربال، ٢٠٠٠، ٤) هەروەها ئاماژە بە یەکەم شانۆنامەی بڵاوکراوە دەکات و دەڵێت: ((لە مانگی نیسانی ساڵی ١٩١٩دا، لە ئەستەمبوڵ، عەبدولڕەحیم ڕەحمی هەکاری، یەکەم شانۆنامە بە زمانی کوردی بەناونیشانی مەمی ئالان لە گۆڤاری ژین بە زنجیرە لەژمارە ١٥ و ١٦دا بڵاودەکاتەوە)) (پیربال، ٢٠٠٠، ٢٠). لێرەوە مێژووی درامای نووسراوی کوردی دەست پێدەکات و لە قۆناغەکانی دواتردا لەسەر دەستی پیرەمێرد و گۆران و شێخ نوری و شاعیر و نووسەرانی تر بەردەوام دەبێت. لەم ڕوانگەیەوە شێرکۆ بێکەس وەک یەکێک لە شاعیرە نوێخوازەکانی کۆتایی سەدەی بیست بەردەوامی بەو قۆناغبەندییەی نووسینی درامای شیعری و شیعری درامی دەدات و لەو نێوەندەشدا چەند شاکارێکی ئەدەبی دەنووسێت، لەوانەش هەریەک لە دراما شیعرییەکانی (کاوەی ئاسنگەر، دیوار و دەنگی خوێن ، ئاسک) کەوا سێ بەرهەمی دیاری شاعیرن و بە هەنگاوێکی گرنگی ئەزموونی شیعری شێرکۆیی دادەنرێن.

تەوەری دووەم// درامای شیعری و شیعری درامی:

دراما هەر لەسەرەتای پەیدابوونییەوە بە شێوەی شیعر پێشکەش کراوە و یەکێک بووە لەو ژانرانەی ئەرستۆ لە پاڵ شیعری لیریک و شیعری داستانیدا ناوی هێناوە، هەروەها باس لە وەدەکرێ ((لە هاوسەربوونی شیعر و داستانەوە شانۆ لە دایک بووە)(سالار، ٢٠٠٩، ١١). بەواتایەکی تر دراما لە مندالّدانی شیعرەوە لەدایکبووە. ئەو درامایەی لە یەکەم شانۆگەری یۆنانییەکانەوە وەکو میراتێک بۆ مرۆڤایەتی بە جێماوە تا دەگاتە کۆمیدیای نوێ لەسەردەمی شانۆی ڕۆمانی، هەموویان بە شێوەی شیعر بوون. لە لایەکی تر (ئامرازەکانی گوزارشتکردن پێش ئەوە لە ڕێگەی ئاماژە و سەماوە بووە، تا ئەوەی لە کۆتاییدا بە شێوەی گۆرانی بووە، دوای تێپەڕبوونی چەندین سەدە ڕەگەز و توخمەکانی دراما بەرەو کامڵ بوون چوون و شێوەی باوی ئێستای وەرگرتووە)(سرسک، ٢٠١٥، ٣٧). هەروەها شیعر هەر لە کۆنەوە هونەرێکی سەربەخۆ بووە و زۆربەی ژانرەکانی تر سوودیان لێ وەرگرتووە و هونەری دراماش وەک پێویستییەک سودی لە بونیادی شیعر وەرگرتووە، چونکە شیعر تاکە ئامرازی دەربڕین بووە، بەمەش شیعر و دراما تێکەڵاو و ئاوێزانی یەکتر بوون و کاریگەریشیان لەسەر یەکتری دەردەکەوێت.

لە سەردەمی یۆنانییەکانەوە شیعر باڵی بەسەر درامادا کێشابوو، لەگەڵ ئەوەی دراما لە سەردەمی یۆنانییەکان و کلاسیزمی نوێدا دەربڕی بابەت گەلێکی بابەتی بووە، بەڵام لەگەڵ پەیدابوونی ڕۆمانسیزم ڕەوتی درامای شیعری گۆڕانی بەسەردا هات، بە جۆرێک (ڕۆمانسیزم درامای شیعری گۆڕی بۆ شیعری درامی، سەرشانۆی گۆڕی بۆ کتێب، بینەری گۆڕی بە خوێنەر، ئەم بزاوتە کاریگەری هەبوو لەسەر سۆز و خودییەتی شاعیر و ئەندێشە، ئەم کۆمەڵە سیمایانەش

نەدەگونجان لەگەڵ دراما، بەمەش پێگەی شیعری لیریکی لەسەر حسابی درامای شیعری بەرزبوەوە. هەربۆیە یەکێک لە ڕەخنەگرەکان پێی وایە خەیاڵ و ئەندێشەی ڕۆمانسیزمی بۆشاییەکی خستە نێوان درامای ڕۆمانسیزمی و نواندنەوە، لەبەرئەوەی نواندن یان دراما بابەتێکی مەوزوعییە، لەکاتێکدا بزوتنەوەی ڕۆمانسیزم هەوڵێک بوو بۆ دەربڕینی ئازادانەی هەست و هزری نووسەر، بەمەش نابەرامبەرییەک کەوتە نێوان ڕۆمانسیزم و دراما و نواندنەوە)(عبدالغني، ٢٠١٣، ٢٣). کەواتە ڕۆمانسیزم هەوڵێک بوو بۆ گۆڕینی درامای شیعری بۆ شیعری درامی.

لێرەدا دەکرێت بە چەند خاڵێک جیاوازی لە نێوان درامای شیعری و شیعری درامییدا بخرێتە ڕوو:

١- درامای شیعری بریتییە لەو درامایەی بە شیعر دەردەبڕدرێت، واتا زمانی شیعری زاڵە بەسەر ڕەوتی دراماکەدا، ئەمەش لە ڕێی دیالۆگی نێوان کارەکتەرەکانی نێو دراماکە بە ئەنجام دەگات، یان (درامای شیعری مەبەست لێی ئەو درامایەیە بە شیعر نووسراوە یان بە زمانێکی پەخشانی کەوا شێوازێکی شیعری هەیە. بە واتایەکی تر درامای شیعری بەرجەستەکردنی شیعرە لە درامادا)(تریش، ٢٠١٧، ١٠). ئەگەرچی ئەم تەوزیف کردنەی شیعر کارێک نییە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ئەنجام بدرێت، بەڵکو درامانووس ڕۆڵێکی دیار بە زمانی شیعری دەبەخشێت، بۆ ئەوەی تەنها ئامرازێکی پێشکەش کردن نەبێت. بەڵکو ئەم تەوزیفکردنە لە ڕێگەی دیالۆگەوە ئەنجام دەدرێ. درامای شیعری دیالۆگە، دیالۆگی شانۆییش کۆمەڵێک وتە نییە لە بەرامبەر بینەردا، بەڵکو گفتوگۆیەکە لە نێوان خودی کارەکتەرەکاندا ئەنجام دەدرێت، ئەم گفتوگۆیەی نێوان کارەکتەرەکانیش گفتوگۆیەکی سادە یان شیعرێکی لەبەرکراو یا وتارێک نییە لە بەرامبەر بینەردا بخوێنرێتەوە، بەڵکو دیالۆگەکە خۆی خودی کردارەکەیە، کارەکتەرەکان ئەوە ئەنجام

دەدەن کەوا دەیڵێن، بە واتایەکی تر دیالۆگ لە درامای شیعریدا ئاماژەیەکە بۆ ئەو کردارانەی لەلایەن کارەکتەرەکانەوە بە ئەنجام دەگات، ئەویش بە نواندنی ئەو بابەتەی شانۆکە لە خۆی دەگرێت. (تریش، ٢٠١٧، ١٠) لە بەرامبەردا شیعری درامی بریتییە لە تەوزیف کردنی ڕەگەزەکانی دراما لە شیعردا و ((بریتییە لە شیعرێک کە لەسەر بنەڕەتی توخمە درامییەکانی وەکو ڕووداو و دیالۆگ و کەسایەتی و کات و شوێن داڕێژرابێت))(عەولا، ٢٠١١، ٣٥). لە شیعری درامیدا بنەڕەتی ژانرەکە شیعرە و ڕەگەزەکانی دراما لە خزمەت شیعرەکەدا دەبن، لەبەر ئەوە پێیان وایە (شیعری درامی، یەکەمجار شیعرە ئینجا دراما، بەڵام درامای شیعری بە پێچەوانەوە سەرەتا درامایە، ئینجا شیعرە. ئەدەبی جیهانیش بە شیعری درامی ئاشنا نەببوو، تاوەکو دوای وشکبوونی سەرچاوەکانی درامای شیعری)(عبدالغني، ٢٠١٣، ٢٢)

٢- خاڵێکی تر ئەوەیە لە درامای شیعریدا کەسێتی نووسەر لە نێو کارەکتەرەکانی درامادا ون دەبێت، بە جۆرێک هەر کارەکتەرێک دەنگێکی سەربەخۆی خۆی دەبێت، بەڵام لە شیعری درامیدا لەبەر ئەوەی لیریکییەت زاڵە بەسەر دەقەکەدا دەتوانین دەنگی شاعیر بناسینەوە، لەم بارەیەوە (ت.س.ئیلیۆت) پێی وایە (لە درامای شیعریدا بنیاتی درامی کارەکتەرەکان ئەوە لەسەر شاعیر فەرزدەکات کەوا بۆ هەر یەکێکیان بەشێک لە دیالۆگی شیعری ئامادەبکات، ئەمەش وا لە شاعیر دەکات هەوڵبدات هەموو ئەو کارەکتەرانە بەو شیعرەی پێی دەردەبڕێت، بهێنێتە گۆ، لێرەدا دەنگی شاعیر لەنێو ئەو هەموو دەنگەدا قورس دەبێت، چونکە هەر کارەکتەرێک بە دەنگی خۆی دەدوێت، بەڵام لە شیعری درامیدا دەتوانین دەنگی شاعیر بناسینەوە، ئەگەرچی لە پشت کارەکتەرە خەیاڵی و مێژووییەکانیشدا حەشاردراوە)(فرحات، ١٩٩٧، ٢٢). بە واتایەکی تر لە درامای شیعریدا نووسەر زیاتر بەرەو بابەتی

بوون دەچێت، بەڵام لە شیعری درامیدا لیریکییەت و خودیەتی شاعیر تا ڕادەیەک دەمێنێت و شاعیر بوونی خۆی زیاتر دەردەخات، ئەمەش لەبەر ئەوەیە شیعری درامی شیعرە نەک دراما. بۆ نمونە لە دراما شیعرییەکانی شێرکۆ زۆر کەم هەست بە دەنگی شاعیر دەکەین، بەڵکو دەنگی کارەکتەر زاڵە، بە پێچەوانەی شیعرە درامییەکانی، لەبەر ئەوەیە (شاعیری شانۆیی ناچار دەبێت خود هۆشیاریی بگۆڕێت بۆ گوزارشتێکی بابەتی، چونکە ئەو هۆشیارییە لە ڕێگەی بنەما دەروونی و عەقڵییەکانی کارەکتەرەکانی ناو شانۆوە دەردەبڕێت، بەمەش ژیانێکی تر دروست دەکات کەوا تێیدا مانای ژیانێکی واقیعی بەرجەستە دەکات.(بن زیدان، ١٩٨٤، ٧٨).

٣- درامای شیعری و شیعری درامی هەریەکەیان شیعریکی درێژن، بەڵام ئەوەی جیاجیان دەکاتەوە ئەوەیە کەوا درامای شیعری لە چەند پەردەیەک پێک دێت و بەڕوونی ئاماژە بۆ ژمارەی پەردەکان دەکرێت و ڕیزبەندی پەردەکانیش لەبەرچاو دەگیرێت و بۆ نواندن دەنووسرێت، ئەگەرچی بۆ خوێندنەوەش دەست دەدات، بەڵام زیاتر هونەرێکی ئیلقاکردنە، چونکە شاعیر ئاماژە بە هەموو ئەو کات و شوێن و گۆڕانکارییانە دەکات کەوا لە گۆڕانی هەر جوڵە و گۆڕینێکەوە پەیدا دەبێت لەسەر تەختەی شانۆ، بەڵام شیعری درامی زیاتر بۆ خوێندنەوەیە و لە چەند کۆپلەیەک پێک دێت و باسی ئەو جوڵە و گۆڕانکارییانەی تێدا ناکرێت، لەبەرئەوە ((شیعری درامی مەرجدار نەکراوە، وەکو شانۆیەک بنووسرێت پەردەی "یەکەم، دووەم، سێیەم.." یاخود ناوی کەسەکان بە شێوازێکی دیار بنووسرێت، بۆ نمونە "– شوان" بۆ ئەوەی ڕوون بێتەوە ئەوە کارەکتەرە شوانە))(عەبدوڵا، ٢٠٢٢، ١٩٦). کەواتە درامای شیعری زیاتر بۆ نمایشکردنە وەک لە خوێندنەوە، ئەگەرچی لە ڕێی خوێندنەوەش چێژ و بەهای دەقەکە کەم

ناکاتەوە، چونکە سەرباری هەموو ئەمانە فۆرمێکی شیعری لە خۆ دەگرێت و ئەم شیعری بوونەشی چیژی دەقەکە بەرز ڕادەگرێت، هەر لەبەر ئەوەشە (ت. س.ئلیۆت) پێی وایە شیعر دەبێت زیاتر بێت لەوەی تەنها هۆکارێک بێت بۆ ڕازاندنەوە و جوانکاری، هەر بۆیە پێویستە شیعر لە دراما پاساو بۆ بوونی خۆی مسۆگەر بکات نەک تەنها ئەوەی شیعرێکی سەرنجڕاکێش بێت لە چوارچێوەی فۆرمێکی شانۆییدا)(بن زیدان، ١٩٨٤، ٧٨).

وەک دەبینین دراما شیعرییەکانی شێرکۆ هەریەکەیان لە چەند تابلۆیەک یا پەردەیەک پێک دێت و ئاماژە بۆ دیمەن و دۆخی دەروونی کارەکتەرەکانیش دەکات، تەنها درامای (دیوار و دەنگی خوێن) لە یەک پەردە پێکدێت، بەڵام بە چەند وچانێک دیمەنەکان جیا دەکاتەوە. کات و شوێن مەودایەکی دیارکراوی هەیە، شوێن ژوورەکانی بەندیخانەیە و کاتیش لەماوەی یەک شەودا ڕووداوەکان ڕوودەدەن و کۆتاییان دێت.

٤- یەکێکی تر لە جیاوازییەکان ئەوەیە، درامای شیعری ژانرێکی سەربەخۆیە، هەروەک چۆن لە یۆنانی کۆندا ئەدەب بەشێوەیەکی گشتی دابەشکرابوو بۆ شیعر، داستان، دراما، لەو قۆناغەشدا دراما بە شێوەی شیعر دەنووسرا، بەڵام شیعری درامی فۆرمێکە لە فۆرمەکانی شیعر، بە واتایەکی تر شیعرێکە بونیادێکی درامی هەیە و ڕەگەزەکانی دراما بەشداری لە پێکهاتنیدا دەکەن. (ابراهیم حمادە) پێی وایە (درامای شیعری دەقێکی شانۆییە کەوا بەشێوازی شیعری دەنووسرێت بۆ ئەوەی لەسەر تەختەی شانۆ نمایش بکرێت، دەگونجێت بەرامبەر بینەریش بێت، لەبەرامبەریشدا زاراوەی شیعری درامی هەیە، ئەویش دەقێکە بە جۆرێک نووسراوە کەوا بۆ خوێندنەوە دەشێت وەک لەوەی نمایش بکرێت و بریتییە لەو شیعرەی کەوا لە پێکهاتەکەیدا بنیاتی درامی لە خۆ دەگرێت.)(الزبیدی، ٢٠٠٩، ٢٠).

هەمـوو ئەو جیاوازییـانە دەکرێـت لە نێـو دەقەکـانی شـێرکۆدا بەڕوونی هەستی پێبکرێت، بۆ نموونە دراما شیعرییەکانی زۆر جیاوازن لەو دەقانەی فۆڕمێکی شیعری درامیان وەرگرتووە. دراما شیعرییەکانی خۆی لە سێ دراماـدا دەبینێتەوە، ئەوانیش (کـاوەی ئاسنگەر ١٩٦٩-١٩٧١، دیوارو دەنگی خوێن ١٩٧٠، ئاسک ١٩٧٨)ن .

شێرکۆ بێکەس لە بارەی درامای کاوەی ئاسنگەر دەڵێت: ((کاوەی ئاسنگەر ئەفسانەیەکی کوردییە کە ململانێی نێوان ڕووناکی و تاریکی پیشاندەدات. لەم شانۆنامەیەدا چوارچێوە تەنها فۆلکلۆریکە، بەڵام من بە ئەزمـوونێکی تەواو سـەرکەوتووی نـازانم، ئەم بەرهەمە بەرەنجـامی یەکەمـین هەوڵەکـانی مـن بـوو لە زەمینـەی دروسـتکردنی شـانۆنامەی شیعری کوردیدا. لەم بەرهەمەدا جوڵانەوەکان و بزوتنەوەکانی ناوەوەی شانۆنامەکە شیعری پێشەنگ دەکوژێت و ئەمەش لاوازییەکە کە لەکاری دووەمـــدا کەم ڕەنگتـــر بۆتەوە))(عـــومەر، ٢٠٠٥، ٢٨٤). لەگەڵ ئەو کەموکورتییـانەی شـاعیر باسـی دەکـات، بەڵام هەوڵێکـی جـدی و ئەزموونێکی نوێ بوون بۆ نووسینی دراما لەو قۆناغەدا.

تەوەری سێیەم// تەکنیک و ڕەگەزەکانی درامای شیعری لای شێرکۆ بێکەس:

١-ڕووداو: بە یەکێک لە ڕەگەزە سـەرەکییەکانی درامـا دادەنرێت و قورسایی تەکنیکەکانی تری دراما لە ڕووداودا چڕ دەبێتەوە، لەهەمـان کاتدا کـارەکتەر و ململانێکانی نێوانیـان شـوێنپێی گۆڕانی ڕووداوەکـان دەکەون، چـونکە ئەگەر لە دەقێکدا ڕووداوێـک یـان زیـاتر هەبـوو ئەوا ((پێویسـت بەوە دەکـات کە کەسـایەتی هەبـێ بـۆ جێبەجێکـردن و ڕۆڵ گێڕانیـــان لە وازیکـــردن و ئەنجامـــدانی ڕووداوەکـــان. کە ڕووداو و کەسـایەتیت هەبـوو، ئەوە پێویسـت دەکـات شوێنیشـت هەبـێ کـارەکەی لەســـەر ئەنجـــام بـــدەی، کە ئەو ســـێ ڕەگەزەشـــت هەبـــوو، ئەوا بە

شێوەیەکی پێویست کات خۆی ڕەپێش دەکات و هەموویان لە ماوەیەکی دیارکراو کۆدەکاتەوە))(عەلی، ٢٠٠٧، ٦٢). کەواتە ڕووداو ئامرازێکی گرنگە لە کۆکردنەوە و گونجاندنی ڕەگەزەکانی نێو دەقی دراما. (شوکریە ڕسوڵ) بەو شێوەیە پێناسەی ڕووداو دەکات ((بریتییە لەو زنجیرە گۆڕانەی بەسەر ڕەوشتی کەسەکاندا دێت لە پێوەندی و کارلێک کردنیان لەگەڵ ئەو شوێنەی تێیدا دێن و دەچن))(ڕسول، ١٩٨٩، ١٥١). بەو واتایەی ڕووداوەکان زنجیرەیەک گۆڕانکارین بە سەر کەسایەتی و کارەکتەری نێو درامادا دێن و چیرۆک و بەسەرهاتی دراماکە لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تر پەلکێش دەکەن، بەمەش ڕەوتی ڕووداوەکان بەردەوام دەبێت، تا لە کۆتاییدا بەرەو لوتکە دەچن و کۆتاییان پێ دێت. ئەرستۆ یەکەمین کەسە لە کتێبی هونەری شیعردا بە وردی باسی لە ڕووداو کردووە و بە گرنگترین ڕەگەزی درامای دادەنێت، چونکە پێی وایە تراژیدیا لاساییکردنەوەی کەسەکان نییە، بەڵکو لاساییکردنەوەی کار و کردەوەکانی ژیانی ڕۆژانەیە، لەبەرئەوە کارەکتەر و کەسێتییەکان لە پێناو ڕووداودا بەگەڕدەخرێن، هەر لەبەر ئەوەشە لە دەرخستنی گرنگی ڕووداودا دەڵێت (ڕووداو نەک تەنها کەرەسەی سەرەکییە لە درامادا بەڵکو ڕووحی درامایە)(رشدی، ٢٠٠٠، ١٣). هەروەها باس لەوەش دەکات کەوا پێویستە چنین و ڕێکخستنی ڕووداوەکان بە شێوەیەکی زنجیرەیی ڕیکبخرێن و پێویستە سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی بەڕوونی دیار بێت، لەبەرئەوە ڕووداو زنجیرەیەک گۆڕانکارییە لە دەستپێکەوە بۆ کۆتایی .

مێژووی نووسینی درامای کوردی قۆناغێکی درێژ برناکات، بەڵام لەهەمان کاتدا شاعیرانمان توانیویانە لە ئەزموونی داهێنەرانەی خۆیان سوود لە سەرچاوەگەلی جیاواز وەربگرن و بیکەنە هەوێنی دراماکانیان. شێرکۆ بێکەسیش بە پێی ئەو قۆناغە مێژووییەی

بەرهەمەکانی تێدا نووسیون، توانیویەتی سود لە ئەزموونی ژیانی کۆمەڵگەی کوردی وەربگرێت و بیکاتە کەرەسەیەکی بەهێز بۆ دارِشتنی دراما شیعری و شیعرە درامییەکانی .

ڕووداو لە دراما شیعرییەکانی شێرکۆ بێکەسدا گرنگییەکی زۆری پێدراوە، بە جۆرێک یەکیەتی بابەت و ڕووداوەکان بە شێوەیەکی یەک لە دوای یەک ڕیزکراون. شێرکۆ لە دراماکانیدا ڕووداوەکانی بە شێوەیەکی زنجیرەیی ڕێکخستووە، خۆی بە دوور گرتووە لە باسکردنی لابەلا و هەر باسێک کەوا دووری بخاتەوە لە کرۆکی باسەکە.

کاوەی ئاسنگەر پێکدێت لە ٩ تابلۆ، ڕووداوەکانی باس لە ڕووداوێکی مێژوویی و ئەفسانەی کاوەی ئاسنگەر و ئەژدەهاک دەکات، کەوا چۆن گەلی کورد کەوتوونەتە ژێر دەسەڵاتی خوێنخۆری ئەژدەهاکەوە، هەر بۆیە کاوە و هاوڕێیەکانی هەوڵدەدەن بۆ ڕزگاربوون لە ژێردەستەیی و ستەمی ئەژدەهاک. شێرکۆ ڕووداوەکانی بە شێوەیەکی زنجیرەیی لە دووتوێی تابلۆکانەوە خستۆتە ڕوو. تابلۆی یەکەم پیشاندانی ستەمی ئەژدەهاک و ناشتنی قوربانییەکانی ستەمی ئەژدەهاکە، ئەمەش لە گفتوگۆی نێوان (زێمری و زاماوا) دەردەکەوێت، کە خەریکی هەڵکەندنی گۆڕ و ناشتنی قوربانییەکانن.

زێمری : باشە تاکەی ئەم بەڵایە
مۆتەکەی ڕەشی سەر سنگ بێ ؟
زاماوا: لە مانگ بپرسە!
بۆ بێ دەنگ بێ
لەبەرچی نایەتە قسە؟... (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣٥)

لێرەدا زێمری و زاماوا دوو گۆڕهەڵکەنی ئەژدەهاکن و بێزارن لەو دۆخەی ساڵەهایە بە دەستییەوە گرفتارن، بۆ ئەمەش ڕوو لە خواوەندەکان و مانگ دەکەن کەوا تاکەی بێدەنگ دەبن لە ئاست ستەم

و دەسـەڵاتی ئەژدەهـاک. دیمەنـی گۆڕسـتان تـابلۆی یەكەم و دووەم دەخایەنێت، تێیدا گفتوگۆی زێمری و زاماوا بەردەوامی دەبێت لەگەڵ گفتوگۆی نێوان قوربانییەكان و مردووەكانی گۆڕستان .

شاعیر زۆر بە لێهاتوویی دەنگی كاوە و كارەكتەری كاوە دەهێنێتە پێشەوە. ئەوەش كاتێک دەبێت كەوا (كاڕون، مادیا، كاردوخ) بەیەكەوە گفتوگۆ دەكەن، لەو پەڕی بێزاری و نائومێدیدان بەرامبەر ئەژدەهاک، لەو كاتەدا كاوە لەنزیک ئەوانەوە بە بێدەنگی دانیشتووە، دواتر ڕووی گفتوگۆ دەكەنە كاوە، كاوە بێدەنگی دەشكێنێت و بەو شێوەیە دێتە قسە:

قسەی دڵم بۆ یەكێكە
كڵپەی ئاگری هەردوو چاوی
تاریكی ڕووناک ناكاتەوە
ترسنۆكی بسووتێنێ
نەنگی ناوچەوانی پێشووی
بە خوێنی خۆی بشواتەوە (بێكەس، ب٣، ١٣٩٩، ٦٨)

لێرەدا دەركەوتنی كاوە، دەركەوتنی هێز و گوڕ و باوەڕە بۆ هەڵگیرساندنی شۆڕش و پێشكەوتنی كردارەكان لە هزر و بۆچوونەوە بۆ كردار و ڕاپەڕین. ئەوەی پێویستە لە ڕووداودا هەبێت، ئەوەیە سەرەتا و ناوەڕاست و كۆتایی دیار بێت، شێركۆ زۆر بە جوانی ئەو سێ ئاستەی نیشانداوە، ئەوەتا لە سەرەتای ڕووداوەكان ئەوپەڕی بێزاری و بێ ئومێدی خەڵكی پیشان دەدات و لە ناوەڕاستی ڕووداوەكاندا دەگاتە هەڵچوون و بڕیار دەدەن بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ستەمكار، لە تابلۆی كۆتاییشدا بە ئامانج دەگەن. شاعیر بەو شێوەیە كۆتایی دەقەكەی نەخشاندووە و دەڵێت:

بە لاشەی كوردی قوربانی،
بە خۆری بیر، وا زستانی

تەنگ و تارمان کرد بە بەهار (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ١١٠)

لێرەدا ئەو وێنەیە دەردەخات، کەوا چۆن بە قوربانی دان و بە بیرکردنەوەی ورد توانییان بەسەر زوڵم و زۆرداری ئەژدەهاک و ئەو دۆخە ناهەموارەی تێیدا بوون، دەرباز ببن. ئەم پەیڤانەش کاتێک دەردەبڕێت کەوا خۆی و هاوڕێیەکانی لەسەر شوێنی نمایش بەرامبەر بە بینەران دەوەستن، بەمەش ڕۆڵی بینەر هاوتای خوێنەر دەردەکەوێت، بەوەی هەست بە چێژ و خۆشی سەرکەوتن دەکەن.

درامای (دیوار و دەنگی خوێن) باس لە سێ بەندکراو دەکات، هەر یەکەیان لە ژورێکدا بەند کراون و سێ پاسەوان بەدیاریانەوەن. ئەو بەندییانە هەوڵی ئازاد بوون دەدەن، بەڵام پاسەوانەکان بە شێوەیەکی توند سزایان دەدەن، بۆ ئەمەش سێ بەندییەکە لە دیواری نێوانییانەوە بەردەوام لە پەیوەندییەکی ڕوحی و گفتوگۆدان.

بەندی یەکەم بەو شێوەیە دەکەوێتە قسە و دەڵێت :

چیرۆکی من.. لەگەڵ چیرۆکی زەمینا
لەگەڵ پشکووتنی چاوی ساوای ژینا
لەگەڵ گرمەی ژانی هەورا
لەگەڵ مژدەی،
تۆف و ڕەهێڵەی بارینا
لەگەڵ یەکەم چاوترووکەی،
وەرزی ناسۆر و ئازارا
لەگەڵ شاڵاوی ئاگرا
لەگەڵ لورەی ڕەشەبادا،
دەس پێ ئەکا. (بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٤٧)

ڕووداوەکان لە نێو چواردیواری بەندیخانە دەست پێدەکات و هەر لەوێش کۆتایی دێت. دوو بەندییەکەی تر دەیانەوێت بخەون و خۆیان

کەڕ بکەن لە ئاست ڕووداوەکان، هەر بۆیە لە سەرەتای ڕووداوەکان بێ ئومێدی و ڕەشبینی بەسەر بەندییەکاندا زاڵە و لە کۆتاییدا بە هۆی گوڕ و تینی بەندیی یەکەم، ئەوانیش دەکەونە جوڵە و بەمەش خۆیان لە کۆتی زنجیر و سەختی دیوارەکان ڕزگار دەکەن. لە کۆتاییدا بەندیی سێیەم بەو جۆرە دەکەوێتە قسە و دەڵێت :

دەنگ دێ.. دەنگ دێ.. دەنگی خوێنە
دەنگی کەللەی بت پژێنە..
لای من داری زڕی هەزار ساڵە
ژیایەوە..
لای منەوە زەردەشت دیسان
جارێکیتر هەڵسایەوە..
لای منەوە بوو بە باران!.
بارانی ژین. (بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٧٠-٣٧١)

لێرەدا باس لەوەیە دەنگی ڕاپەڕین دێت، دەنگی کوشتن و بەزینی خوێن خۆرانی گەلی کوردە، ئەم ڕاپەڕینەش دەبێتە کۆتایی بەندییەکان و ئازادبوونیان لە بەندیخانە و کۆتایی ڕووداوەکان و کۆتایی دراماکە. هەروەک لە کۆتایی دراما شیعرییەکەدا شاعیر ئاماژە بۆ ئەوە دەکات و دەڵێت ((**هەرسێ یاساوڵەکە.. بەپەلە پروزێ دەرباز ئەبن، بەندەکان دیوارەکان ئەڕوخێنن هەرسێکیان باوەشی یەکگرتنەوە بەیەکدا ئەکەنەوە، لەم کاتەدا خۆر هەڵدێت.**))(بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٧١).

شێرکۆ لە درامای (ئاسک)دا سوودی لە لایەنێکی ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگای کوردی وەرگرتووە و کوردوویەتییە بنەمای سەرەکی ڕووداوەکان و سەرجەم ڕووداو و بەسەرهاتەکان لە خزمەت ئەودا بەکارهاتوون، هەروەک دەڵێت ((لەم شانۆنامەیدا، ئاسک، خودی خۆمە، ئاسکێک لە گابەردی کێوێکدا گرفتار دەبێت. بەڵام ئاسکەکە بۆ ئەو

گوندنشینانەی کە لەو گوندەی دامێنی کێوەکەدا دەژین، پیرۆزە و ئەگەر بمرێت خەڵکی دووچاری کارەساتێ دەبن، پاشان هەوڵدەدەن ئاسکەکە ڕزگار بکەن و تەوەری شانۆنامەکە هەر ئەم هەوڵەیە، یەکێ لە گوندشینەکان بۆ ڕزگارکردنی ئاسکەکە خۆی بە کوشت دەدات، بەڵام ئاسکەکە ڕزگاری نابێت و هەوڵی بەردەوامە، شانۆنامەکە کۆتاییەکی یەکجارەکی نییە))(عومەر، ٢٠٠١، ٢٨٥). سەرەتای ڕووداوەکان و نمایشکردنی دیمەنەکانی ناو گوند بە مۆنۆلۆگی (پیرۆت)ی کوڕە شوان دەست پێدەکات:

پیرۆت : چوار ساڵ .. چوار ساڵ چۆن تەواو بێ؟!
ئەی کێ ئەڵێ تەواویش بێ..
ئەو ئەمداتێ
ئەی کێ ناڵێ هەموو ڕەنجم بە با نادا
ئەی کێ ناڵێ ..؟! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٦)

لێرەدا شاعیر هەر لەسەرەتاوە بەو مەرجەمان ئاشنا دەکات کەوا کوێخای گوند بۆ ئەوەی کچەکەی بدات بە (پیرۆت) مەرجی ئەوەی بۆ داناوە کەوا حەوت ساڵ شوانی بۆ بکات، ئینجا کچەکەی پێدەدات، هەر بۆیە ئەویش لە پێناو خۆشەویستی (خاوەر)دا بە هەموو مەرجێک ڕازی بووە.

یەکێک لەو نەریتانەی لە کۆمەڵگای کوردیدا بوونی هەبووە و نووسەر بە شێوازێکی هونەری و تێکەڵ بە ئەندێشە و هزری خۆی کردووە لە سازاندنی ڕووداوەکانی نێو دراماکەیدا، ئەویش بە پیرۆزکردنی هەندێ شتی خوراڤی بووە کەوا پێیان وابووە ئەو شتە موبارەکە و لە لایەن خواوە بۆیان هاتووە، هەروەک گۆڕی پیاو چاکێک یان هەندێک شتی ماددی یان گیانەوەرێک. جا لێرەدا نووسەر لە دراماکەیدا (ئاسکە موبارەک) دەهێنێتە نێو ڕووداوەکان کە خەڵکی

گوندی بە پیرۆز و موبارەکی دادەنێن و پێیان وایە سەرچاوەی خێر و خۆشی گوندەکەیە، بۆیە گەورە و بچوک خزمەتی دەکەن و قوربانی بۆ دەکەن. هەروەک (مام وسوو) لە بەیتی ئاسکە موبارەکدا دەڵێت:

وسوو: بۆ بەیتی ئاسک، ئاسکە موبارەک.. گوێ بکەن بە دڵ
دڵ بکەن بە گوێ ، ئاسک فریشتەی لای خواوەندە
لە ئاسمانەوە هاتۆتە ناو دێ ، هەور سەریەتی
هەتاو رەنگێتی، ئەستێرە چاوی، هاژە دەنگێتی

(شێرکۆ، ب٣، ١٣٩٩، ٢٣٤)

لێرەدا شاعیر دەیەوێ پیرۆزی ئاسکە موبارەک پیشان بدات کە چۆن وەکو فریشتەیەک بۆتە سەرچاوەی خێر و خۆشی بۆ گوندەکە و شاعیر ڕۆڵێکی گرنگ بە ئاسکە موبارەک دەبەخشێ و بە درێژایی ڕەوتی ڕووداوەکانی نێو دراماکە بەردەوام دەبێت، لە کۆتایی ڕووداوەکانیشدا سەرجەم ڕوودوەکان دەبەستێتەوە بە چارەنووسی ئاسکە موبارەکەوە، ئەویش چارەنووسی خۆشەویستی پیرۆت و خاوەر، چارەنووسی خەڵکی گوندە کەوا لە دەرەئەنجامی ئەندێشە و خەیاڵی درامانووسەوە سەرچاوەی گرتووە .

یەکێکی تر لەو نەریتانەی شاعیر لە هەردوو دەقی (کاوەی ئاسنگەر و ئاسک) دا ڕەنگی داوەتەوە، مەسەلەی شیربایی و ژن بەژنە. ئەم بابەتانە وەکو نەریتێکی کۆمەڵایەتی لە قۆناغەکانی ڕابردووی کۆمەڵگای کوردیدا باو بوون، لە دەقی ئەدەبیشدا وەکو دیاریدەیەکی ناپەسەند و ناشیرین باسی لێوەکراوە. شاعیران و نووسەران سودیان لێوەرگرتوون لە پەیکەربەندی دەقەکانیاندا. لە درامای (ئاسک) دا چونکە (پیرۆت) خوشکی نەبوون، بۆیە ناچار بووە بەو شێوەیە بە خۆشەویستەکەی بگات، ئەمەش لە چەند شوێنێک دا باس دەکات، هەروەک کاتێک (پیرۆت) و مام (وسوو) پێکەوە باسی ژن هێنانی

(پیرۆت) دەکەن ، بەو شێوەیە دەریدەخات:

مام وسوو: ناوچەوان وای نەهێنا

خوا نەیکرد خوشکێکت بداتێ و،

تا وەکو ئەم خەڵکە تۆش بیدەی بەژنێ (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٣٢)

لێرەدا باس لە دیاریدەی ژن بەژن دەکات، کە ئەگەر ئەویش خوشکێکی هەبووایە ئەوا دەیتوانی بیدات بەژن و تووشی ئەو دۆخە قورسە نەدەبوو، لە نیوە دێڕی (تا وەکو ئەو خەڵکە بیدەی بەژنێ) بە ڕوونی دەردەکەوێت کەوا دیاریدەیەکی ناو کۆمەڵگا بووە .

کۆتایی ڕووداو لە هەر سێ درامای (کاوەی ئاسنگەر، دیوار و دەنگی خوێن، ئاسک) دیمەنێکی سەرنج ڕاکێشێ هەیە و هەردووکیان پێچەوانەی یەکترن. لە درامای یەکەم و دووەمدا کۆتاییەکی داخراویان هەیە، بە سەرکەوتنی بەرەی ستەم لێکراو و مافخوراو کۆتایی دێت. بەڵام (ئاسک) کۆتاییەکی کراوەی هەیە. تابلۆی پێنجەم کۆتایی (ئاسکە موبارەک) و پیرۆت و کۆتایی خۆشییەکان و خێر و بەرەکەتی گوندی خەزان دەبێت، بە واتایەکی تر کۆتایی گوندی خەزان دەبێت و خەزان و پایز دەبنە چارەنووسی گوندی (خەزان). بەوەی (ئاسکە موبارەک) یاخی دەبێت و دەچێتە سەر کێوێکی سەخت و گەڕانەوەی ئەستەم دەبێت، بەمەش هەموو خەڵکی گوندی دەکەونە پەریشانی و دەیانەوێت ڕزگاری بکەن، تا دواجار (پیرۆت) خۆی و ئەشقەکەی دەکاتە قوربانی و بەرەو ڕزگاری کردنی هەنگاو دەنێت، بەڵام لێرەدا شاعیر دەوەستێت و کۆتایی بە ڕووداوەکان دەهێنێت. بەمەش چارەنووسی (پیرۆت) و خۆشەویستەکەی و ئاسکە موبارەک و خەڵکی گوند بە کراوەیی بە جێ دەهێڵێت و بینەر و خوێنەر خۆیان سەرپشک دەبن لەوەی چ خوێندنەوەیەک بۆ کۆتایی دەق دەکەن. ئەم ڕووداوانەش لە کۆتایی کۆپلەی پێنجەم لە وتەکانی دەرهێنەرەوە دەردەکەوێت، کاتێک دێتە سەر

شانۆ و بەو شێوەیە دێتە گۆ و دەڵێت :

میوانە خۆشەویستەکان،
ئا بەم جۆرە .. شانۆگەریی
"ئاسک" تان دی و، ئا بەو جۆرەش
کۆتایی هات..
منیش وەک ئێوە نازانم
پیرۆت ئاسکە موبارەکی ..بۆ داگیرا؟
گەڕایەوە ؟ چی بەسەرهات؟
لەگەڵ خاوەر بەیەکتری شاد بوونەوە؟
یاخود لە ملەی بەرزەوە
بەرەو خەرەند، هەڵدێرا و کەوتە خوارەوە؟

(بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣١٦)

٢ -**کـــارەکتەر** : کـــارەکتەر یـــان کەســـێتی یەکـــێکە لە ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی نێو دراما، ڕۆڵ و پێگەیەکی بەهێزی هەیە لە بونیاتنانی دەقی درامادا، بریتییە لەو (کەسە خەیاڵی و واقیعییانەی کەوا ڕووداو و بـابەتی درامـا لە چوارچێـوەی ئەوانـدا دەسـوڕێتەوە)(وهبة، ١٩٧٤، ٦٥). کەواتە ئەو ڕووداوانەی ڕوودەدەن لە چوارچێــــوەی کـــــارەکتەردا دەسوڕێنەوە، بەمەش پێگەی کارەکتەر لە بنیاتی درامـادا دەردەکەوێت، چـــونکە ئەگەر کارەکتەرێـــک نەبێـــت ڕۆڵـــی جێبەجێکـــردن و جـــوڵەی کردارەکـان ببینێـت ئەوا درامـاکە بە نـاتەواوی دێـتە بـوون یـان هەر نابێت، بەواتایەکی تر ((ئەکتەر هەڵسوڕێنەری درامایە و دەیگەیەنێت بە مەنـــزڵ)) (حســـین، ٢٠١٢، ٢٥) لەبەرئەوە ((بـــوونی کـــارەکتەر تایبەتمەندییەکی هەر گرنگی درامایە و جیاکەرەوەیەتی لە بابەتە ئەدەبی و هونەرییەکـانی دی. یەکێـک لەو حەقیقەتـانەی لە هـونەری نووسـینی درامادا جێگیرە ئەوەیە، کە زۆرینەی ئەو درامایانەی ناوبـانگی زۆریـان

لە گشت سەردەمێکدا بەدەستهێناوە ئەوانەیە، کە تایبەتن لە خوڵقاندنی کارەکتەری درامیدا بەشێوەیەکی جوان و سەرنجبەر، کە زیندوویێتی پرۆسەی خوڵقاندن و نهێنی هێز و مەزنی نەمری ئەو دەقانەیە))(سالار، ٢٠٠٩، ٦٠). ئەگەرچی لە درامای کۆندا، کارەکتەر پێگەیەکی بەرزی نەبوو، هاوشێوەی ڕەگەزەکانی تر.

ئەم بۆچوونە لە قۆناغەکانی تردا گۆڕانی بەسەردا هات، لە ڕەهەندی جیاوازەوە باسیان لە کارەکتەر دەکرد. (لاجوس ایگری) لە کتێبی (فن کتابة المسرحیة) ڕۆڵی کارەکتەر لە بنیاتنانی دەقی درامیدا بەرز دەکاتەوە و پێی وایە (کارەکتەر ڕەگەزێکی سەرەکییە لە پێکهاتەی دەقی درامیدا هەروەها لە داڕشتنی کارەکتەردا پێویستە لایەنی فسیۆلۆجی و سۆسیۆلۆجی و سایکۆلۆجی (جەستەیی، کۆمەڵایەتی، دەروونی) کەسەکان لەبەرچاو بگیرێت، بەمەش پێویستە لەو سێ ڕەهەندەوە کەسایەتی کارەکتەرەکان دیاربکرێت، هەربۆیە پێی وایە کارەکتەرەکان ئەو کەسانەن کەوا ڕووداوەکانی دراماکە بەپێی ئەو ڕەهەندانەی لەلایەن نووسەرەوە دیارکراون، ئاراستە دەکەن)(ایگری، ١٩٩٨، ١٠٠-١٠١).

پرۆسەی سازاندنی کارەکتەر پرۆسەیەکی سانا نییە و پێویستی بە شارەزاییەکی قوڵ و ئەزموونێکی فراوانی نووسەر هەیە، بۆ ئەوەی بتوانێ لە کارەکتەرەکانی کەسایەتییەکی زیندوو و واقیعی بسازێنێت، چونکە ئەگەر وانەبێت ئەوا ((ئەو کەسێتییە کەسێتییەکی کارتۆنی و ئامێر ئاسا ئەبێت و لە سەرەتاوە تا کۆتایی شانۆنامەکە خاوەنی یەک جۆر کەسێتی دەبێت و هیچ گۆڕان و ڕووداوێکی سەردەمییانە کاری لێ ناکات)) (عەبدولقادر، ٢٠١٣، ١١٦).

لەم ڕوانگەیەوە لە درامای کوردیدا هەر لەسەرەتای پەیدابوونییەوە لە ئەدەبی کوردیدا نووسەران و شاعیران هەوڵیان داوە کەسایەتییەکان

و ئەو كارەكتەرانەی هەڵیان دەبژێرن بۆ دراماكانیان ڕەنگدەرەوەی بارودۆخی سیاسی و كۆمەڵایەتی و كلتوری و ... گەلی كورد بن، بۆ ئەوەی بتوانن پەیامێكی نەتەوەیی بگەیەنن، ئەمەش لەبەر ئەوەی كارەكتەر ((ئامرازی گەیاندنی درامایە و ئەو پردەیە، كە بیری نووسەر بەسەریدا دەپەڕێتەوە و دەگاتە بینەر))(حسین، ٢٠١٢، ٢٥). ئەگەرچی بە پێی گۆڕانی قۆناغەكانی گەشەسەندنی درامای كوردی هەڵبژاردنی كارەكتەر لە دیدی شاعیران و نووسەرانی دراماوە گۆڕانی بەسەردا هاتووە، ئەگەر لە قۆناغەكانی سەرەتادا بەشێوەیەكی سادە و ساكار بووبێت، ئەوا لە قۆناغەكانی دواتردا شێوەیەكی پەرەسەندووی وەرگرتووە .

شێركۆ بێكەس لە هەردوو درامای (كاوەی ئاسنگەر و ئاسک) دا بە شێوەیەكی هۆشیارانە مامەڵەی لەگەڵ هەڵبژاردنی كارەكتەرەكانی كردووە، چونكە سەرجەم كارەكتەرەكانی هەڵقوڵاوی بابەتە كۆمەڵایەتی ومێژوویی و نەتەوەییەكانی كۆمەڵگای كوردییە. هەروەها لە پێشەكی هەردوو دراماكەدا كارەكتەرەكانی ناساندووە، ئەمەش خوێنەر بە كارەكتەرەكان ئاشنا دەكات لە كاتی خوێندنەوەدا. لە درامای (كاوەی ئاسنگەر)دا، كارەكتەرەكانی بە جۆرێک بەكارهێناوە كەوا ڕەنگدەرەوەی واقیع و خورەوشتی مرۆڤ بن، بۆ نمونە؛ كاتێک كاوە دەیەوێت هێز و گوڕ بداتە بەر هەر یەک لە (كاردا و و مادیا و كاردوخ) بۆ ئەوەی بزانن چەند بەهێزن و گەورەیی خۆیان دەربخات بەو جۆرە وەسفی ئیشەكەی خۆی و ئەوان دەكات:

كاوە : هەموو ڕۆژێ من ئاسنی،
ڕەق و پتەو ئەشكێنمەوە
ئەیكەم بە ئاو ئەیتوێنمەوە
ڕوو ئەكاتە كاردوخ و دەڵێ:

تۆش بەرداشی ئاش ئەگێڕی
ئارەق تێکەڵ بە جۆ ئەکەی
بە ماندوویێتی ژین ئەوێری (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٧٦)

لێرەدا شاعیر لە ڕێی دەنگی کاوەوە ئیشی هەر یەک لەو کارەکتەرانە باس دەکات، کەوا هەر ئەو ئیشە هێز و گوڕیان پێدەبەخشێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەژدەهاک و پێویستییان بە هێزی دەرەکی نییە، بەمەش ئیشی هەر یەکەیان دەردەخات؛ کاوە ئاسنگەرە و کاردوخ ئاشەوان و کارون شوان و کاردا و مادیا جووتیارن، هەر یەک لەو ئیشانەش سەرچاوەی هێزی بازوون. لە هەمانکاتیشدا لە سەرەتا و پێشەکی دراماکەدا هەریەک لە کارەکتەرەکانی ناساندووە، ئەمەش ڕێگە خۆشکەرە بۆ خوێنەر هەریەکەیان لە دراماکەدا پێش وەختە بناسێت. لە لایەکی ترەوە کەسایەتی کاوە لە زەینی ئێمەدا لەوە دەرچووە تەنها کارەکتەرێک بێت، بەڵکو بووەتە ڕەمزی ئازایەتی و بەرخۆدان، ئەمەش لە بەهێزی کەسایەتی کاوەوە سەرچاوە دەگرێ، هەروەک کاتێک (کاردا و کارون و کاروخ) باسی بێزاری و مەینەتی خۆیان دەکەن، کاوە لە نزیکیانە و بێدەنگە، ئەوانیش بەو شێوەیە باسی کاوە دەکەن:

کاردا: کاوە بەردە دەنگی نایە
کارون: وای تێ مەگەن،
لە دڵا زیت و وریایە (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٦٦)

لێرەدا ئەوە پیشان دەدات کەوا گوتار و کردارەکانی کاوە جێی سەرنجن و وەک ئەوانی تر تەنها قسە ناکات، بەڵکو کەسێکە ئەگەرچی لە ناخدا سووتابێت، بەڵام لە دەروونـدا کە سێکی وریـایە، ئەمەش لە زۆر دیمەن و ڕەفتار و گوفتاری کاوەدا ڕەنگ دەدەنەوە .

کارەکتەر و کەسایەتییەکانی نێو درامای (ئاسک)یش بەهەمان شێوە هەڵبژاردەی نێو کۆمەڵگای کوردی و هەریەکەیان لە ئاستێکی

کـۆمەڵایەتی جیـاوازن. بـۆ نمـونە کوێخـای گونـد لە ئاسـتێکی بەرزی کۆمەڵایەتییە و کوێخای گوندە، مام وسوو باخەوانە و کەسێکی دنیا دیــدە و کوێخــا و خەڵکــی گونــد لە قســەی ئەودان. شــاعیر هەر لە سەرەتای دراماکەیدا کارەکتەرەکانی ناساندووە.

بۆ نمونە لە وەسفی چاوچنۆکی و نەگریسی کوێخادا دەڵێت:

هەر چەندە نەگریسەو.. چاوچنۆک

شتی وا چۆن ئەکا ... (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٣١)

لێـرەدا چـاوچنۆکی کوێخـا لەوەدا دەردەکەوێـت، هەر شـتێک یـا بەرهەمێک لە گوندەکەدا هەبێت، دەبێت بەشی ئەوی لێبدرێت، لێرەدا شـاعیر ڕاستگۆیانە توانیویەتی کەسـایەتی ڕاستەقینەی کوێخـای گونـد پیشان بدات، هەروەک چۆن لە واقیعدا بوونی هەیە،

زۆر جـار شـاعیر لایەنـی دەروونـی کارەکتەرەکـان پیشـان دەدات، هەڵچـوون و روژانـدنەکانیان بەشـێوەیەکی هـونەری دەخـاتە ڕوو. بـۆ نمــونە کاتێــک ئەژدەهــاک ڕووبەڕووی تارمــایی مەرگ دەبێــتەوە، لە کۆتاییــدا کە گرفتــار دەبێــت، تووشــی شــڵەژان و دۆخێکــی دەروونــی ناخۆش دەبێت و هەموو سامان و تاجی پاشایی و ژنەکەی و هەمووی دەبەخشێت لە پێناو بەدەست هێنانی نەمریدا، هەروەک دەڵێت :

ئەژدەهاک (بەشپرزەییەوە)

نابێ بمرم.. ئەژدەهاکم

نابێ بمرم... نابێ بمرم! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٩٣)

لێـرەدا دووبـارەکردنەوەی سـێ جـار دەسـتەواژەی (نـابێ بمـرم) ئاماژەیە بۆ شڵەژانی ئەژدەهاک.

هەروەها لە درامای ئاسکدا کاتێک ئاسکە موبارەک دەچێتە سـەر ئەو کێـوە سـەختە، پیـرۆت دەکەوێـتە دۆخێکـی دەروونـی سـەخت و دژوارەوە و نازانێت بێ ئاسکە موبارەک چۆن هەڵکات، هەر بۆیە لەبەر

خۆیەوە دەڵێت:

کە ئاسک هەڵدێرا بۆ خەرەند

چۆن پەنجە،

ئەتوانێ شمشاڵت بۆ بگرێ و ،

کڵاوت چۆن قنجە ؟! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣٠٠)

لە درامای (دیوار و دەنگی خوێن)دا بە پێچەوانەی دراماکانی تر کارەکتەرەکان ناناسێنێت، بەڵکو لە نێو دەقەکەدا کارەکتەرەکان دەردەکەون. بۆ نموونە بەندیی یەکەم بەو جۆرە باسی ئەو دوو بەندییە دەکات کە خەوتن و ویستیان خۆیان بێدەنگ بکەن، دەڵێت :

دەنگیان لەناو خەوا خنکا

بیریان بە دیواری ڕەشا.. لکا

چرای چاویان پڕ بوو لە ئاو (بێکەس،ب٢، ١٣٩٩، ٣٥٦)

لێرەدا شاعیر بەو شێوەیە وەسفی ئەو دوو کارەکتەرەی تر دەکات، کەوا چۆن دەنگیان کپ و بیریان خامۆش و چاویان دادەخەن لە ئاست ستەمی دەسەڵات.

٣- کات: پەیوەندی کات بە مرۆڤ و دەوروبەرییەوە پەیوەندییەکی کۆنە، پەیوەندییەکە مرۆڤ ناتوانێت لێی داببڕێت. لەنێو دەقی ئەدەبیشدا بەهەمان شێوە، بەتایبەت ئەو دەقانەی گێڕانەوە تێیاندا زاڵە. بە واتایەکی تر هیچ ڕووداوێک بێ بوونی کات ڕوونادات. (ئەرستۆ) هەر لە کۆنەوە سنووری کاتی لە نێو دەقی درامیدا دیاریکردووە، بەوەی هەر درامایەک پێویستە ڕووداوەکانی لە دەوری یەک سووڕی ڕۆژدا بێت، واتە لە ماوەی یەک شەو و ڕۆژدا بێت، ئەم بۆچوونەش تاماوەیەکی زۆر باڵی بەسەر درامای ئەورووپیدا کێشابوو، بەڵام لەگەڵ گۆڕانی ڕەوتی درامادا شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ کات گۆڕانی بەسەردا هات، نووسەران و شاعیران بەشێوازێکی ئازادانە مامەڵەیان لەگەڵ ڕەگەزەکانی دراما

بەگشتی و کات بەتایبەتدا کرد.

(جیرار جینیت) پێی وایە (دەگونجێت ڕووداوێک بگێڕینەوە بێ ئەوەی ئاماژە بە شوێنی ڕووداوەکە بکەین، بەڵام ئەستەمە بتوانین ئاماژە بەکاتی ڕووداو نەکەین، چونکە لە کاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکان بەکاتی ئێستا یان کاتی ڕابردوو یان داهاتوو ڕووداو دەگێڕینەوە، بەمەش بایەخی کات دەردەکەوێت)(زیتونی، ٢٠٠٢، ١٠٣). لێرەدا بەها و بایەخی کات لە درامادا پەیوەستە بە جوڵەی کارەکتەرەکان و گەشەی ڕووداوەکان، بەمەش کات پەیوەست دەبێت بە ڕەگەزەکانی تری نێو دراماوە، شاعیر یان نووسەر بە جۆرێک ڕەگەزەکان بەیەکەوە دەگونجێنێت کەوا تەواوکەری یەکتر بن. لە هەمان کاتدا کات لە دۆخێکی چەسپاودا نییە بەڵکو لە ژێر دەسەڵاتی نووسەردایە و بەردەوام لە گۆڕاندایە، بە شێوەی هێڵێکی ئاسۆیی لە نێوان ڕابردوو – ئێستا – داهاتوو ، جوڵە دەکات.

بەشێوەیەکی گشتی کات لە درامادا کاتی ئێستایە، چونکە دیمەنەکانی دراما لە کاتی ئێستاییدا نمایش دەکرێن، لە هەمان کاتیشدا لە کاتی ئێستادا ((مرۆڤ، لە ئاگایی دایە، بەم واتایە کاتی ئێستا کاتی چەقە))(عەبدوڵلا،٢٠٠٨، ٥٨). لێرەدا گەڕانەوە بۆ ڕابردوو شارەزایی نووسەر دەردەخات لەوەی چ تەکنیکێک بەکاردەهێنت لە هێنانی زەمەنی ڕابردوو بۆ زەمەنی ئێستای قسەکردن .

شێرکۆ بێکەس بە شێوەیەکی گشتی لە دراما شیعرییەکانیدا بە شێوەیەکی جیاواز ڕەگەزی کاتی تەوزیف کردووە. کاتی ڕووداو و کاتی نمایش کردن دوو کاتی جیاوازن، لە درامای (کاوەی ئاسنگەر)دا لە پێشەکی دراماکەدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکات ((کات : ٦٠٠٠ساڵ پێش میلاد))(بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣١). ئەم کاتە کاتی ڕووداوە، بەڵام کاتێک دەست دەکات بە نمایش کردن و بەسەرهاتەکانی ناو گێڕانەوەکەی

جیاوازە و بە کاتی ئێستا دەست پێدەکات، ئەویش کاتی نیوەشەوە و (زێمری و زاماوا)ی گوڕهەڵکەن، خەریکی گۆڕهەڵکەندن تا قوربانییەکانی ئەژدەهاکی تێدا بنێژن، سەرەتا بە دەنگی زێمری دەست پێدەکات:

زێمری: تریفەی مانگ، زەردەخەنەی،
لێوی وشکی پڕ لە تەوسە
پێڵوی قورسی پڕ وەنەوزە
تەماشای کەی...
هەر بەڕەنگی زەردیا دیارە
ئەڵێی مردووی سەد ساڵەیە ! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣٤)

لێرەدا ئەگەرچی لەسەرەتای دەستپێکی دراماکەدا شاعیر ئاماژەی بە کات و شوێنەکە کردووە، بەڵام هەر لە گفتوگۆکانی نێوانیان تێدەگەی کەوا کات نیوەشەوە، چونکە عادەتەن مانگ لەشەوێکی ساماڵ و بێ هەوردا بە جوانی دەردەکەوێت، تا بتوانی بەو شێوەیە وەسفی بکەیت. دواتر لە نیوە دێڕێکی تردا زاماوا دەڵێت:

زاماوا: نیوەشەوە، چەندمان هەڵکەن ؟
زێمری: هەر تەنها دەن. (بێکەس، ب ٣، ١٣٩٩، ٤٢)

لە درامای (دیوار و دەنگی خوێن) کاتی فیزیکی دراماکە شەوە، لێرەوە بە تێپەڕبوونی ڕووداو و جوڵەی کارەکتەرەکان کات بەردەوام لە گۆڕاندا دەبێت، واتە لەو ماوەیەی ململانێی بەندییەکان و پاسەوانەکانی پێدا تێپەڕ دەبێت، لە کۆتایی دراماکەدا خۆر هەڵدێت. واتە بەشێوەیەکی گشتی کات لە شەوەوە تا بەرەبەیان دەخایەنێت . شاعیر هەر خۆی ئاماژە بەکاتەکان و دیمەنەکان دەکات و دەنووسێت ((**دیمەن: جێگای بەندیخانەیە، کات شەوە...**))(بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٤٧). کات کاتی خەوتنە، بۆیە هەموو دەربڕین و دیالۆگەکان باسی خەوتنە،

هەروەک بەندیی یەکەم دەڵێت :

مەنوونەوە، ئاوی سارد بکەن بەخەودا

چقڵ بکەن بەگلێنەی زەرووی شەودا (بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٥٩)

لێرەدا ئاماژە بەوە دەکات نەخەونەوە و ئاوی سارد بکەن بە دەموچاویاندا، بۆ ئەوەی خەو لە چاویان بتۆرێ. ئەمەش بۆ ئەوەی بەرگەی سەختی شەو بگرن و بێدار ببنەوە و هۆشیار بن.

لە درامای (ئاسک)دا بە شێوەیەکی جیاواز لە دەستپێکی دراماکەیدا بە حیکایەت خوان دەست پێدەکات و سودی لە تەکنیکی گێڕانەوەی حیکایەتی فۆلکلۆی وەرگرتووە و بە (هەبوو نەبوو) دەست دەکات بە گێڕانەوەی ڕووداوەکان، لە هەمان کاتدا کاتی ڕووداوەکان کاتێکی ڕابردووە و شاعیر بە فلاش باک دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای ڕووداوەکان و ڕووداوەکان دەهێنێتە ئێستای گێڕانەوە، بۆ نموونە حیکایەت خوان بەو شێوە دەست پێدەکات:

حیکایەتخوان: هەبوو .. نەبوو.. دێر زەمانێ

کاتێ باپیرە گەورەمان

تین و تاوی بازۆکانی ئەچوون بەگژ

تاوێرە بەردی چیادا (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٣)

لێرەدا ئاماژە بەکاتێک دەکات کەوا لە ڕابردوودا ڕوویداوە، دواتر دەگاتە ئەوەی باسی گوندی (خەزان) بکات و بەردەوام دەبێت لەگێڕانەوە:

هەبوو.. نەبوو لەو دەمەدا

گوندێ هەبوو

پێیان ئەوت، گوندی ((خەزان)) (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٥)

لێرەوە ڕووداوەکان دەست پێدەکەن و ڕووداوەکان دەهێنێتە کاتی ئێستایی گێڕانەوە و نمایش کردن. کەواتە فلاش باک ((پرۆسەیەکی

گێڕانەوەیە، تیایدا گێڕەرەوە لە ڕێڕەوی گێڕانەوەکەیدا دەوەستێت و ڕووداوێــک دەگەڕێنێــتەوە بــۆ ئێســتای گێـــڕانەوە کە پێشـــتر ڕوویداوە))(ســەعید، ٢٠٠٩، ٩٧). شــاعیر بە شــێوازێکی هــونەری ئەم تەکنیکەی لە دراماکەیدا تەوزیف کردووە، تەنانەت لە درامای (کاوەی ئاسنگەر)یشدا بۆ دەرخستنی دڕندەیی ئەژدەهاک و کوشتنی کوڕەکانی کاوە، پەنا بۆ تەکنیکی فلاشباک دەبات، هەروەک لە گفتوگۆی نێوان ئەو سێ مردووەی لە نیوەشەودا زیندوو دەبنەوە و بەسەرهاتی خۆیان دەگێڕنەوە، دەر دەکەوێت.

مردووی یەکەم: ئەمشەو نۆرەی گێڕانەوەی
بەسەرهات و ژیانەوەی
چیرۆک و ڕابردووی منە!
مردووی سێیەم: تا گۆڕهەڵکەن نەهاتووە
ئادەی بڵێ
بڵێ.. بڵێ ..
مردووی یەکەم: پێش کوشتنم . من جوتیار بووم
زەوی ڕەقم، ئەکرد بە ئاو
بازووم ئەستوور، هەرزەکار بووم

(بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٤٨)

شــاعیر لەڕێــی کــارەکتەری مــردووی یەکەمەوە سەرگوزشــتەی ژیانیمــان بــۆ دەگێـڕێتەوە و دڕنـدەیی ئەژدەهـاک دەردەخـات کە چـۆن بـووەتە نێچیری دەسـتی ئەژدەهـاک و بێ بەزەییانە بـوونەتە قوربـانی دەستی ئەو.

لابــردن یەکــێکە لەو تەکنیکــانەی کــات کە شــاعیر بــۆ خێراکردنــی ڕێڕەوی گێرانەوە بەکاریهێناوە، ئەویش ئەوەیە کە (گێڕەرەوە بەشێک لە ڕووداوەکان- جا ئەو ڕووداوانە کورت بن یان درێژ- لە کاتی گێڕانەوەدا

دەقرتێنێت، بە بێ ئەوەی ئاماژە بەوە بکات کە چی گوزەراوە، بەڵکو لە ڕێی چەند ئاماژەیەکی زەمەنییەوە ئاماژە بە کات و شوێنی ڕووداوە لابراوەکان دەکات)(یوسف،٢٠١٥، ١٢٥). لە درامای (ئاسک) کاتێک کوێخای گوند پەیمان بە پیرۆتی شوان دەدات کە بۆ ماوەی حەوت ساڵ شوانی بۆ بکات، ئەمە تەنها لە ڕێگای گێڕانەوە و وتەکانی پیرۆتەوە پیشان دەدات، ئەمەش دوای ئەوەی سێ ساڵ بەسەر ئەو پەیمانەدا تێپەڕ دەبێت، هەر وەک پیرۆت دەڵێت:

پیرۆت: چوار ساڵ .. چوار ساڵ.. چۆن تەواو بێ؟!
ئەی کێ ئەڵێ تەواویش بێ..
ئەو.. ئەمداتێ (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٦)

لە دواتریشدا دەڵێ:

خوێنی ئەکەمە کاسەوە
چۆنی نادا؟!
وا جارێ سێ ساڵیم پسان
خوا گەورەیە.. خوا.. خوا (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٦)

لێرەدا شاعیر لە سەر زمانی پیرۆتەوە ئاماژە بەو سێ ساڵە دەکات کە تێپەڕیوە بەسەر بەڵێنی کوێخادا، بەڵام ئاماژە بە ڕووداوەکانی ئەو سێ ساڵە ناکات و لایبردووە .

جگە لەمانە زۆرجار کات لە خزمەت دەرخستنی مێژوودا بەکارهێنراوە، شاعیر بە جۆرێک کاتی بەکارهێناوە، کە هەندێ ڕاستی مێژوویمان بۆ دەردەخات، بۆ نموونە لەگەڵ دەستپێکی گێڕانەوەی بەسەرهاتی گوندی (خەزان)، لە ڕێی حیکایەت خوانەوە بەو جۆرە وەسفی ئەو کاتە دەکات و دەڵێت:

سەردمێ بوو... ژیان ئاوا بەرپێکانی
ڕۆشن نەبوون

پەنجەرەی بیر.. لەسەر وشە داخراو بوو
نسێی زانین.. بەستەڵەکی بێ هەتاو بوو
لەو ڕۆژەدا هۆشیش وەکو قوتیلەکان
کز ئەسووتا
نەی ئەتوانی تاریکایی ناو دارستان
ڕووناک بکا (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٤)

لێرەدا شاعیر ڕاستگۆیانە ئاماژە بەسەردەمێک دەکات کەوا سەردەمی نەزانی و ناهۆشیاری بوو، بەجۆرێک نەخوێندەواری و هەژاری و جیاوازی چینایەتی باڵی بەسەر کۆمەڵگای کوریدا کێشابوو، ئەمەش بە شێوەیەکی هونەری جوان دەخاتە ڕوو. کەواتە شێرکۆ بێکەس بە شێوازێکی هونەری مامەڵەی لەگەڵ ڕەگەزی کاتدا کردووە و تەوزیفکردن و بەکارهێنانی تەکنیکەکانی کات بوونەتە هۆی بەخشینی سیمایەکی هونەری بە دراما شیعرییەکانی .

٤ - **شوێن:** بیرکردنەوە لە شوێن لەنێو هەر دەقێکی ئەدەبیدا لە کۆنەوە جێگای سەرنج و بایەخی ڕەخنەگران و نووسەران بووە، چونکە ڕووداو و کێشە و گرفتەکانی ژیان لەسەر پانتاییەک ڕوودەدەن، ئەو پانتاییەش بە شێوەیەکی واقیعی دەبێتە ئەو گۆڕەپانەی کەوا کارەکتەر و ململانێکانی نێوانیان تێیدا دەگوزەرێت، (غالب هلسا) لە پێشەکی کتێبی (جمالیة المكان)ی (غاستون باشلار)دا دەڵێت: (هەر کارێکی ئەدەبی ئەگەر شوێنی فەرامۆش کرد ئەوا تایبەتمەندی و ڕەسانەیەتی خۆی لە دەست دەدات)(باشلار، ١٩٨٤، ٥). لەبەر ئەوە شوێن لەنێو دەقی ئەدەبیدا بەتایبەت ئەو دەقانەی ڕووداوێک لەخۆدەگرن پێگە و بایەخێکی گرنگی هەیە .

زۆرجار دەکرێت شوێن بەرجەستەکەری بیری نووسەر بێت، چونکە نووسەر ئەو شوێنانە هەڵدەبژێرێت کەوا لە زەین و هزریدا

ڕەگیـان هەیە. بەمەش (شـوێن دەبێـتە هەڵگـری ناسـنامەی نەتەوەیـی یـاخود دەبێـتە هەڵگـری دیـدگای نووسەر)(باشـلار، ١٩٨٤، ٦). ئەم هەڵبژاردنەش بەندە بە توانای نووسەر لە داهێنانی ئەدەبی و سازاندنی شوێن لە دەقی ئەدەبیدا .

شوێن لە دەقی درامیدا جیاوازی زۆرە لەگەڵ دەقی ئەدەبی تردا، چونکە لە دەقی ئەدەبی تری وەک ڕۆمان یان چیرۆک فەزای وەسف فراوانتـرە و نووسـەر دەتوانێـت بە شـێوەیەکی فروانتـر شـوێنەکان بەرجەسـتە بکـات، هەروەهـا شـوێن لە درامـادا سـنوورێکی جـوگرافی بەرتەسـکی هەیە، لەبەر ئەوە ناکرێـت نووسـەر لە خـۆوە شـوێن هەلبژێرێت، بەڵکو پێویستە بەشێوەیەکی واقیعییانە مامەڵە لەگەڵ شوێندا بکرێت، لەم بـارەیەوە (رشـاد رشـدی) لە کتێبـی (فـن کتابـة المسـرح)دا دەڵێـت: (پێویسـتە نووسـەر ئەو شـوێنانە هەڵبژێرێـت کەوا دەکرێـت ڕووداوەکـانی بە شـێوەیەکی سروشـتی تێدا ڕووبدات و وامـان لێبکـات هەست بەنامۆیی نەکەین بە هەبوونی کـارەکتەر لەو شـوێنانەدا، لەکـاتی چوونیان بۆ ئەو شوێنە یان دەرچوونیان لێی)(رشدی، ١٩٩٨، ٤٩)

لەئەدەبی کلاسیزمدا ڕووداو و شوێن و کات سێ یەکەی بنەڕەتی بوون کەوا دەبوو درامـانووس پەیڕەوییـان لێ بکات، پێداگرتن لەسـەر ئەو سـێ یەکەیە بە پێویسـت دەزانـرا لەلایەن ڕەخنەگرانـی کلاسـیزم و زۆر بەتونـدی دژی ئەوانە دەبـوونەوە کەوا ڕچەشـکێنیان تێـدا دەکـرد. بەڵام لەگەڵ دەرکەوتنـی ڕۆمانسـیزمەکان بەهـۆی پەیـدابوونی بـابەتی نوێ و هزری نوێ، چیتر دراما خۆی پەیوەست نەدەکرد بە سێ یەکە بنەڕەتیـیەکەوە بەڵکـو ئـازادییەکی تەواو درا بە نووسـەر بـۆ چـۆنیەتی مـامەڵەکردن لەگەڵ ڕەگەزەکـانی درامـا، ئەوەتـا (سـتاندال) ڕای وایە: ((پەیوەسـت بـوونی یەکەی جێگـا، دەبێتە مـایەی وتـاری دوورو درێژ و باس گێڕانەوە))(سالار، ١٩٨٨، ١٨٢). ئەم گۆڕانکارییانەش بەشێوەیەکی

بەرچاو لە دراماکانی (شکسپیر)دا رەنگیان داوەتەوە.
لە درامای (کاوەی ئاسنگەر و ئاسک)دا شاعیر بەشێوەیەکی ورد مامەڵەی لەگەڵ ڕەگەزی شوێندا کردووە، بە جۆرێک شوێنەکانی هەڵبژاردووە کە شوێنی واقیعیین و بەشێکن لە خاکی کوردستان، زۆرجاریش بە شێوەیەکی پەخشانی لە سەرەتای هەر دیمەنێکدا ئاماژەی بە کات و شوێن داوە، بۆ نموونە لە هەر لە تابلۆی یەکەمی کاوەی ئاسنگەردا لەیەکەم دیمەندا ئاماژە بە کات و شوێن و کارەکتەرەکان دەکات و دەنووسێت **((جێگا گۆڕستانێکە و مانگەشەوێکی خۆش، زێمری و زاماوا خەریکی گۆڕ هەڵکەندنن))**(بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣٤) . لە لایەکی تر کاتێک باس لە گوندی خەزان دەکات، بە جۆرێک وەسفی دەکات سیفەتی مرۆڤ بوونی پێدەبەخشێت، هەروەک لە ڕێگەی حیکایەت خوانەوە دەڵێت:

هەبوو.. نەبوو لەو دەمەدا
گوندێ هەبوو
پێیان ئەوت: گوندی ((خەزان))
لە بناری چیایەکدا ڕاکشابوو
سەری لەناو نزارێکدا و،
قاچەکانی لەناو شەپۆلی تورەبووی،
چەمێکدابوو.. (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٢٥)

لێرەدا شاعیر سیفەتی مرۆڤ بوونی بە گوندی خەزان بەخشیوە، ئەمەش لە ڕێی بەخشینی وێنەیەکی هونەری بە گوندەکە، کاتێک دەقەکە دەخوێنیتەوە وەک ئەوەی مرۆڤێکی ڕاکشاو بێت. بەواتایەکی تر گوندی خەزان دەکەوێتە پێدەشتی شاخێکەوە و درێژ دەبێتەوە بۆ چەمێکی بەخوڕ، لە ڕێگەی بەکارهێنانی وێنەی لێکچواندن شیعرییەتی بە دەقەکە بەخشیوە. لەم بارەیەوە ت. س. ئیلیۆت دەڵێ (درامای شیعری توانای

گەیشتنی هەیە پێش ئەوەی درک بکرێت)(الزبیدي، ٢٠٠٩، ٢٠) .

لێرەوە شوێن دەبێتە هۆکارێک بۆ دروستکردنی ڕایەڵەی پەیوەندی لە نێوان ڕەگەزەکانی تری دراما، چونکە شوێن دەرخەری ڕووداوەکانە و بێ ئەو مامەڵەکردن لەگەڵ کات و ڕووداو کارێکی دژوار دەبێت. (حوسێن عارف) لە بارەی گرنگی کات و شوێنەوە پێی وایە ((کات و شوێن دەفرێکن – بەمانا زاراوەییەکەی- سەرجەم کەسان و کارەسات و ڕووداو و بەسەرهاتەکان لەخۆدەگرن)) (عارف، ٢٠٠٣، ٤٩) بۆ ئەمەش شاعیر هەموو زانیارییەکانی لەبارەی سەرجەم ڕەگەزەکانی تر لە دەوری گوندی خەزاندا کۆکردووەتەوە و لە خزمەت ئەودا بەکاریان دەهێنێت .

بەم پێیە لە دراماکاندا چەندین جۆری شوێنی بەکارهێناوە لە شوێنی هۆگر و ناهۆگر، شوێنی کراوە و داخراو، ...هتد. بۆ نموونە زیندان بۆ بەندییەکانی ناو درامای (دیوار و دەنگی خوێن) شوێنێکی ناهۆگرە، پاسەوانی یەکەم دەڵێت:

بەڵام ڕووناکیی دێرینی خەوی ڕۆشتوو...
خۆشی بەهەشتی ڕابردوو
خەرمانی ناو خەیاڵی.. زوو
شکۆی مردوو..
تروسکەیەک ناخەنە ناو زیندانتەوە. (بێکەس، ب٢، ١٣٩٩، ٣٤٨)

لێرەدا باس لەوە دەکات هەموو ئەو هیوا و ئومێدەی لە ڕابردوودا هەیبووە و ئەو بەهەشتەی تێیدا بووە، تروسکاییەک ناخەنە ناو ژیانی ئێستایی و شوێنی ئێستای بۆ ڕووناک ناکەنەوە کە زیندانە هەروەها گوندی خەزان بۆ خەڵکی گوند و کارەکتەرەکانی ناو دراما شیعرییەکە شوێنێکی هۆگربوونە. لە درامای (کاوەی ئاسنگەر)دا کاتێک سێ مردووەکە لە گۆڕستان زیندوو دەبنەوە و دەکەونە گێڕانەوەی

بەسەرهاتی خۆیان، مردووی یەکەم بەو شێوەیە باس لە جێ ژووانی خۆی و دڵدارەکەی دەکات و دەڵێت :

ئەو بەڕووەی لەوبەر دیارە
شوێن بینینی من و یار بوو
لە ژێر سایەی لق و پۆپیا
دائەنیشتین..
زستان لەلامان بەهار بوو.. (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٥٠)

لێرەدا ژێر ئەو دار بەڕووەوە بۆ ئەو دوو دڵدارە شوێنێکی هۆگربوونە، چونکە جێگای چەندین یادگاری و گفتوگۆ و بەڵێنییان بووە و بۆتە شوێنێک بۆ ئاسودەییان و هەروەها شوێنێکی کراوەشە.

زۆرجار شوێن پەیوەست دەبێ بە دەروونی کارەکتەرەکانەوە، بە واتایەکی تر شوێن کاریگەری دەروونی لەسەر کارەکتەرەکان بە جێ دەهێڵێت، بۆ نمونە کاتێک ئاسکە موبارەک دەچێتە سەر تۆپکی ڕەوەزی قەلە ڕەش، هەموو خەڵکی گوند بۆی پەرێشان دەبن، چونکە دەزانن شوێنێکە دەربازبوونی نییە، ئەمەش بۆتە سەرچاوەی مەترسی لەسەر دەروونی خەڵکەکە، بەو واتایەی ترسیان لەو شوێنە هەیە، بۆنمونە مام وسوو دەڵێت:

دەک کوێربم! بەتەنیا باڵندە
ئەتوانێ لەو جێیە قوتاربێ
بەتەنیا باڵندە.. ئەی داخی گرانم (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٧٢)

کەواتە شوێن کاریگەری لەسەر دەروونی مرۆڤ هەیە و دەبێتە سەرچاوەی خۆشی و ناخۆشییەکان، ترس و دڵەڕاوکێ یان خۆشی و پەیوەست بوون، چونکە کارەکتەرەکان پابەندی شوێن و پێکهاتە و جۆری شوێنەکە کاریگەری لەسەر رەفتار و دۆخی دەروونی و هەستەکانیان و جوڵەکانیان دەبێت، هەر بەو هۆیەشەوە ڕەهەندە

دەروونی و ژیاری و کۆمەڵایەتییەکانی کارەکتەر دەردەکەوێت .

٥- دیالۆگ : یەکێک لە ڕەگەز و بنەما گرنگەکانی نێو دراما بریتییە لە دیالۆگ، زۆرجاریش دەگوترێت خودی دراما دیالۆگە. دیالۆگ بریتییە لە ئاڵوگۆڕکردنی گفتوگۆی نێوان کارەکتەرەکان. بەم هۆیەوە کارەکتەرەکان ئەو زانیاری و بابەتانەی لە ناخیاندایە دەگوازنەوە بۆیەکتری. لەهەمانکاتیشدا دیالۆگ دەبێتە هۆکارێک بۆ گەیاندنی زانیاری لە کارەکتەرەکانەوە بۆ وەرگر یان خوێنەر، لەبەرئەوە (دیالۆگ بەشێکی سادەی نێو ڕووداوەکان نییە، بەڵکو کایەیەکی گوتارییە و هەڵگری هەموو ئەو ململانێ و هەڵوێست و هزرانەیە کەوا دەق وێنای دەکات) (زیتونی، ٢٠١٧، ٦٨).

زۆرجار لە ڕێی دیالۆگەوە ئاشنا دەبین بە کەسایەتی و تایبەتمەندی کارەکتەرەکان، بەو پێیەی ((دیالۆگ لە درامادا ئامرازێکە بۆ شیکردنەوەی کارەکتەرەکان و تیشک خستنە سەر تایبەتمەندییەکانی تاک و کارەکتەرەکان))(خلیل، ٢٠١٠، ١٩٠). هەروەها دیالۆگ پردی بەیەک گەیشتنی نێوان کارەکتەرەکان خۆیان و وەرگریشە. کەواتە لە ڕێگەی دیالۆگەوە بە دیوی دەرەوە و ناوەوەی کارەکتەرەکانی نێو دراما ئاشنا دەبین، بە واتایەکی تر دیالۆگەکان دەبنە زمان حاڵی کارەکتەرەکان.

لە درامای کاوەی ئاسنگەر و ئاسکدا شێرکۆ بێکەس لە سەرەتای دراماکاندا ئاماژەی بە کارەکتەرەکان و ناساندنی کارەکتەرەکان داوە، بۆ ئەوەی خوێنەر یا بینەر هەر لەسەرەتاوە بە کارەکتەرەکان ئاشنا ببن، هەروەها ناونانی کارەکتەرەکانیش تایبەتمەندی شوێنی لە خۆ دەگرن، بۆ نمونە لە درامای (ئاسک) ناوەکان کە لە گوندەکانی کوردستاندا هەبوون. ناوەکانی درامای (کاوەی ئاسنگەر) بە هەمان شێوە ناوگەلێکن کە تایبەتن بە خواوەندەکان و ئەو ناوانەی لە کۆندا

باوبوون. لە درامای (دیوار و دەنگی خوێن) ناوێکی دیارکراو و تایبەتی بۆ کارەکتەرەکان دانەناوە، بەڵکو بە پێی ژمارەی ژوورەکان جیایکردوونەتەوە، بۆ نمونە بەندیی یەکەم یان بەندیی دووەم، بەندیی سێیەم، پاسەوانی یەکەم یان ... هتد . درامای کاوەی ئاسنگەر هەر لەسەرەتاوە بە دیالۆگی زێمری و زاماوای گۆڕهەڵکەن دەست پیدەکات و دەڵێن:

زێمری : باشە تاکەی ئەم بەڵایە
مۆتەکەی ڕەشی سەر سنگ بێ؟!
زاماوا: لە مانگ پرسە!
بۆ بێدەنگ بێ
لەبەرچی نایەتە قسە؟... (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٣٤ و ٣٥)

لێرەدا بە زمانێکی سادەی ڕۆژانەی خەڵکی ئاسایی لە ڕێی دوو گۆڕهەڵکەنەوە دۆخی دەروونی کارەکتەرەکان پیشان دەدات بەرامبەر بە ستەمی ئەژدەهاک. لەبەرئەوە دیالۆگ ڕۆدەچێتە ناخی کارەکتەر و دۆخی دەروونییان شیدەکاتەوە، ئەمەش لە ڕێگەی ئەو وشە و دەستەواژە جیاوازانەی بەکاریان دەهێنێت دەردەکەوێت.

جگە لەمانە زۆرجار دیالۆگ دەبێتە هۆی بەرەو پێشبردنی ڕووداوەکان یاخود باسکردنی ئەو ڕووداوانەی لە میانەی دەقەکەدا باس نەکراون، ئەمەش یارمەتی خوێنەر یان وەرگر دەدات، بەوەی (زۆرجار خوێنەر لە میانەی دیالۆگی کارەکتەرەکانەوە لە ماهیەت و ناوەڕۆکی کێشەکان تێدەگەن بێ ئەوەی هەمووی بخوێننەوە)(العامري، ٢٠١١، ٥٧). کەواتە دیالۆگ ڕەوتی ڕووداوەکان و ناوەڕۆکی کێشەکان بەتەواوی دەخاتە ڕوو. لە درامای ئاسکدا کاتێک ئاسکە موبارەک دەچێتە سەر ڕەوەزی قەلەڕەش، گەورەکانی دێ دەکەونە ڕا و تەگبیر بۆ دەربازکردنی، لەولاوە (زۆراب و مامەند) دوو منداڵی گوندەکەن،

دەیانەوێت بزانن بۆ وا ئەو خەڵکە پەرێشانی ئاسکە موبارەکن و بۆچی شوێنەکەی وایە؟(باپیر) پیاوێکی بەساڵداچوو و دنیادیدەیە و باپیری منداڵەکانە و لەگەڵیان دەکەوێتە گفتوگۆ و دەڵێن:

مەمەند: باپیرە.. تۆ دیوتە؟ تۆ چوویتە
سەر لوتکەی رەوەزی قەلەڕەش؟!
باپیر: مەمەند.. باوکەکەم
دوور بە دوور.. من دیومە
بەڵام چۆن..
کوڕەکەم.. هیچ کەسێ ناتوانێ بچێتە سەر لوتکەی
زۆر گران.. بشگەنە.. نزیکی
ترۆپکی رەوەزی قەلەڕەش
هەر باڵدار ئەتوانێ هەر باڵدار
زۆراب: قسەکەی پێ ئەبڕێ و ئەڵێ:
باپیرە .. ئەی ئاسکە موبارەک
چۆن چووە؟!
باپیر: زۆرابە.. کوڕەکەم
باڵندە دەچێت و دێشتەوە
هاتنەوە.. گرنگە.. هاتنەوە (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٧٦)

بەم شێوەیە پرسیارەکانی منداڵەکان بەردەوام دەبێت، باپیرەش وەڵامی پرسیارەکانیان دەداتەوە وباسی ئەوە دەکات کەوا بەهۆی ئەوەی وەرزی پاییز و خەزانە، دار و درەخت گەڵایان پێوە نەماوە، بۆیە دەگونجێت ئاسکە موبارەک لە ترسی ئاژەڵی دڕندە خۆی گەیاندبێتە سەر ئەو شوێنە سەختە، ئەم ڕووداوانەش لە ڕێی دیالۆگەوە باس دەکات، کەواتە دیالۆگ لێک نزیککردنەوەی کارەکتەرەکان و دەرخستنی پەیوەندی نێوانیان دەردەخات، هەمیش دەبێتە هۆی

دەرخســـتنی ئەو دۆخە دەروونیـــیەی کارەکتەرەکـــان و ئەو بـــارە کۆمەڵایەتییەی تێیدایەتی، لە لایەکی تریش باسکردنی ئەو ڕووداوانەیە، کەوا لە ڕەوتی باسکردندا دواکەوتوون.

لێـرەدا هەریەک لە کارەکتەرەکـان بە دەوری خـۆی دێـتە قسـە، بەمەش لەگەڵ بەردەوامبوونی گفتوگۆی نێوان کارەکتەرەکان دیالۆگەکە بەردەوامـی دەبێـت و هەریەکەیـان خـاوەن تایبەتمەنـدی و ناسـنامەی خۆشـی دەبێت. کەواتە دیـالۆگ لای شـێرکۆ بـێکەس ڕەگەزێکە جێگـای بـایەخە، شـاعیر لە ڕێـی دەنگـی کارەکتەرەکـانەوە ڕووداوەکـان بەرەو پێشـــەوە دەبـات و هەر کـارەکتەرێکیش خـاوەن دەنـگ و ناسـنامەی خۆیەتی .

٦- **مۆنۆلۆگ:** مۆنۆلۆگ بریتییە لە خۆ دواندن، کردەیەکی قسـەییە، لە ڕێـگەی گـوتن یـا نووسـینەوە بەرجەسـتە دەبێـت و تـایبەتە بە یەک کـارەکتەر. (لطیـف زیتونی)ئامـاژە بـۆ ئەوە دەکـات، یەکەم کەس کەوا باسی مۆنۆلۆگی ناوەوەی کردبێت (ئیدوارد دو جاردن)بووە، پێی وایە (گوتەیەکی نەبیستراو و نە گوتراوە کە کارەکتەرێک لە ڕێگەیەوە هزر و بیری نائاگایی خۆی دەردەبڕێت. یاخود گوتارێکە ناکەوێتە چوارچێوەی مەنتیقەوە) (زیتونی، ٢٠٠٢، ١٦٣).

لە لایەکی ترەوە ((مۆنۆلۆگ ئەو کاتە لە دایک دەبێت، کە دیـالۆگ نەتوانێت گوزارشت لە زمان و باری دەروونی ناخە پەنگخواردووەکەی کارەکتەر و نووسەرەکە بکات))(عەبدوڵڵا، ٢٠٠٨، ٨١). لێرەوە مۆنۆلـۆگ نـــاخی پەنگخـــواردووی کـــارەکتەر نیشـــان دەدات، دەرخەری بـــاری دەروونـی و کـۆمەڵایەتی کـارەکتەرە، زۆرجـاریش لە ڕێـی مۆنۆلـۆگەوە زانیاری نەبیستراو پێشکەش دەکرێت. کەواتە ئەو کاتە ئەرکی مۆنۆلۆگ دەست پێدەکات کەوا دیالۆگ نەتوانێ بەم ئەرکە هەڵبستێ .

لە درامای (کاوەی ئاسنگەر و ئاسک)دا مۆنۆلـۆگ ڕۆڵێکی دیـاری

هەیە لە بەرجەستە کردنی دۆخی دەروونی کارەکتەرەکان، لە زۆربەی ئەو حاڵەتانەشدا شاعیر هەر لەسەرەتاوە ئاماژە بۆ ئەوە دەکات و دەستەواژەی (لەبەرخۆیەوە ئەڵێ یان بەتەنیا لەبەرخۆیەوە) بەکاردەهێنێ، بۆ نموونە لە درامای (کاوەی ئاسنگەر)دا، (پشتکۆ)ی هاوڕێی گوردۆ و شاگردی کاوە، کاتێک لەگەڵ خۆیدا دەدوێت، ئەوەمان بۆ ڕووندەکاتەوە کە بە چەندین ئەزموونی جیاجیادا تێپەڕبووە، لە هەموویاندا تووشی شکست و نائومێدی بووە تا ئەوەی گەیشتووە بە کاوە و کوڕەکانی و لە لای ئەوان ئارامی و خۆشی بینیوە. دەڵێت:

هەتا ئەژنۆ شل بوو گەڕام
تا سنوورێک، خەیاڵ ئەیدی
گەڕام.. ڕۆشتم
بەڵام ئەنجام.. نەگەیشتم..
بەو دنیایەی کە من ویستم (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ١٥١)

لە کۆتاییدا دەڵێت:

لە خۆشەویستی ئەوانا...
بەهەشتم دی
کاوەم ناسی، گوردۆم ناسی!
کوردم ناسی! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ١٥٤)

لێرەدا شاعیر لە ڕێی مۆنۆلۆگەوە دۆخی دەروونی و خۆشەویستی پشتکۆ بەرامبەر بە کاوە و دۆستەکانی دەردەخات. لە نمونەیەکی تردا کاتێک ئەژدەهاک لە بەرخۆیەوە دەڵێت:

ئەژدەهاک: "لەبەرخۆیەوە"
کوڕم.. ئەبێ
ئەژدەهاکی بچووک ئەبێ
کوڕم ئەبێ

گرێی دڵی دەیان ساڵەم
ئەکرێتەوە...
داری زڕم ئەژێتەوە
کوڕم ئەبێ
ئەژدەهاکی بچووک ئەبێ! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ١٣٠)

لێرەدا شاعیر لە ڕێی مۆنۆلۆگەوە لایەنی نەستی ئەژدەهاک دەردەخات، چونکە هەموو پاشایەک یا سەرکردەیەک حەزدەکات میراتگرێکی هەبێت، بۆ ئەوەی دوای خۆی تاج و تەختی بگرێتە دەست، بۆیە کاتێک جادوگەر بەو شێوە خەوەکەی بۆ لێک دەداتەوە، زۆر دڵخۆش دەبێت و لەبەرخۆیەوە دەست دەکات بە قسە و دووبارەکردنەوەی (کوڕم ئەبێ، ئەژدەهاکی بچووک ئەبێ) دۆخە دەروونییەکەی زیاتر پیشاندەدات. لە درامای (ئاسک)دا شاعیر ئاماژە بە دۆخی دەروونی (پیرۆت) دەکات کەوا چۆن لەبەر ئاسکە موبارەک کەوتۆتە چ دۆخێکی سەخت و دژوارەوە، هەروەک دەڵێت:

پیرۆت: "کاسە و لەبەرخۆیەوە"
هەر بەحاڵ پێت لەسەر پلەی خز بترازێ
"لەم کاتەدا سوارە دێتە ژوورەوە و لە پشت پیرۆتەوە ئەوەستێ"
پیرۆت: "هەر لەبەر خۆیەوە"
لە چاوی خاوەردا...
تەنیا کوڕە شوان ئەسوتێ
لە چاوی ئاسکدا
خاوەر و شوانیش و هەموو دێ (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٩٩-٣٠٠)

پیرۆت ڕۆچۆتە دۆخێکی دەروونی قوڵەوە، بە جۆرێک هەست بە کەسانی دەوروبەری ناکات. کەواتە مۆنۆلۆگ دەربڕینی لایەنی نەستی و دەروونی کارەکتەر و کەسێتییەکانی نێو درامایە، بە جۆرێک کاتێک

مرۆڤ ناتوانێ لە ڕێی قسەکردنی ئاشکراوە هەست و نەستی خۆی دەرببڕێت، شاعیر بارێک دەسازێنێ بۆئەوەی کارەکتەر بە ئازادانە ئەوەی لە ناخیایەتی دەریببڕێت .

٧- ململانێ : ململانێ وەکو چەمکێک، تایبەتە بەدەرخستنی ئەو کێشمە کێش و لایەنە دژ و بەرامبەریەکانەی کەوا لە ئەنجامی ململانێی نێوان دوولایەن یان زیاتر دروست دەبێت. لەهەمان کاتیشدا مێژووی مرۆڤایەتی و پێشکەوتنی شارستانییەت بەندە بە بوونی ململانێ.

چەمکی ململانێ چەمکێکی فرە ڕەهەندە، دەکرێت لە ڕوانگەی فەلسەفی یان کۆمەڵناسی یان دەروونی یان ئەدەبی...هتد لێی بکۆڵرێتەوە. لە ڕوانگەی ئەدەبییەوە ئەو بەرامبەری و ناکۆکی و دژیەکییانە دەگرێتەوە کە لە نێوان کارەکتەر و ڕووداوەکانی دەقێکی ئەدەبیدا بەرجەستە دەبن. "مجدی وهبە" لە پێناسەی ململانێ دا دەڵێت (ململانێ بەریەککەوتنی نیوان کەسێتییەکانە یا ئەو ناکۆکییەیە، کە سەر دەکێشێت بۆ دروستبوونی ڕووداوێک لە شانۆ یا چیرۆکدا، دەگونجێت ئەو ململانێیە ناوەکی بێت و لە دەروونی یەک کەسێتییەوە سەرچاوە بگرێت یان لە نێوان چەند کەسایەتییەک یان دەگونجێت ململانێیەکە دەرەکی بێت وەک ژینگەکەی یا ئەو قەدەرەی کە بۆی دروست دەکرێت..)(وهبە،١٩٧٤: ٨٥). بە شێوەیەکی گشتی شانۆ و ڕۆمان و چیرۆک ناوەندێکی سەرەکین بۆ دەرخستنی ئەو ململانێ و کێشمە کێشمەی نێوان کارەکتەر و کەسێتییەکان، بەجۆرێک زیندوێتی بەو دەقانە دەبەخشێت و ڕۆڵێکی بەرچاودەبینێت لە بەرەو پێش بردنی ڕووداوەکان.

ململانێ لە درامادا ڕۆڵێکی دیاری هەیە کە ناکرێت پەراوێز بخرێت، چونکە (ململانێ بە بڕبڕەی پشتی پێکهاتەی دراما دادەنرێت)(حمودة، ١٩٩٨، ١٧). ئەمەش بەردەوامی و چێژ بە دراما دەبەخشێت و وا دەکات

بینەر یان خوێنەر خۆی لە نێو ڕووداو و کەسێتییەکانی دراماکەدا ببینێتەوە.

بەشێوەیەکی گشتی درامای (کاوەی ئاسنگەر و دیوار و دەنگی خوێن، ئاسک) لەسەر ئەو ململانێ و بەریەککەوتنانە دامەزراوە کە بوونەتە هۆی بەرەو پێش چوونی ڕەوتی ڕووداوەکان، بۆنمونە درامای (کاوەی ئاسنگەر) لەسەر بنەمای ململانێی نێوان هێزی چاکە و هێزی خراپە یان تاریکی و ڕووناکی بنیاتنراوە هەروەها درامای (دیوار و دەنگی خوێن) لەسەر بنەمای ململانێی نێوان بەندییەکان و پاسەوانەکان، سەربەستی و دیلی، بێداری و نائاگایی.. بنیات نراوە. بۆ نمونە کاوە و هاوڕێیەکانی بەردەوام لە هەوڵی سەرکەوتندان بەسەر ئەژدەهاکدا. هەروەک کاوە دەڵێت:

کاوە: بەڵێ ئەژدەهاکە
سەری... زۆردار
سەری بەڵا، سەری خوێنخوار
تا ئەو سەرە لەناوا بێ
پرسەی ژیان تەواو نابێ (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٧٨-٧٩)

لێرەدا کاوە پێی وایە تا ئەژدەهاک بمێنێ، گەل و نەتەوەی کورد بەردەوام لە پرسەدا دەبێت، هەر بۆیە بەڵێن دەدات خۆی و هاوڕێکانی بەرەنگاری ئەو ستەمە ببنەوە و سەری ئەژدەهاک لەبنەوە بپەڕێنن و ئازادی و سەربەستی بەدەست بێنن. لەبەرامبەر ئەمەدا ئەژدەهاک بڕیاڕی ڕووبەڕووبوونەوە و لەناوبردنیان دەدات و دەڵێت:

ئەژدەهاک: "بەتوڕەییەوە"
مادام وایە... پێیان بڵێ
تا لافاوی خوێن هەڵ ئەسێ

هەتا بە کۆمەڵ غەرق ئەبن

با بکوژن... هەر بکوژن! (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ١٨٥-١٨٦)

لە ئەنجامی ئەو ململانێیەدا ڕووداوەکان بەرەو پێش دەچن، هەر ئەوەشە وا دەکات خوێنەر یان بینەر بە دوای کۆتایی ئە ململانێیەدا بڕوات، تا بزانێت ڕووداوەکان سەرەنجامیان چی دەبێت و کام بەرەیان سەردەکەوێت؟ .

جۆرێکی تر لە ململانێ کە لە درامای کاوەی ئاسنگەردا بەرجەستە دەبێت، ململانێی دەروونییە، ئەویش ئەو ململانێیەیە کەوا لە دەروونی ئەژدەهاکدا لە نێوان مەرگ و ژیاندا پەنگی خواردۆتەوە. ئەمەش تووشی شڵەژان و دڵەڕاوکێیەکی توندی کردووە، بە جۆرێک ئەو بەهەشتەی کە تێیدا دەژییەت لێی بۆتە دۆزەخ. هەروەک دەڵێت:

ئەژدەهاک: بڕوا ناکەم بەهەشتی...

دووری ئەستێرە

بگاتە بەهەشتی ئێرە!!

"لە دوای قەیرێ بیرکردنەوە و دەست بە دەستا دان"

بەڵام... بەڵام... ئەم مردنە

تێکی داوە...

ئەم مردنە ئێسک قورسە

تارمایی هەر لە بەر چاوە... (بێکەس، ب٣، ١٣٩٩، ٨٤-٨٥)

هەر لەبەر ئەوەشە بەردەوام لە بیرکردنەوەیەکی قوڵدایە بەدوای ڕێگایەکدا دەگەڕێت لێی دەرباز بێت، لە کۆتاییدا هەموو سەروەت و سامان و دەسەڵاتی دەبەخشێت بە تارمایی مردن تەنها بۆ ئەوەی ڕزگاری بێت، بەڵام دواجار ئەوە مەرگە بەسەریدا زاڵ دەبێت.

بەهەمان شێوە ئەو ململانێ دەروونییە لە درامای ئاسکدا بەرچاودەکەوێت، ئەمەش کاتێک (پیرۆت) دەیەوێ ئاسکە موبارەک

ڕزگار بكات، لەبەر ئەوە دەكەوێتە حاڵەتێكی دەروونییەوە، لە نێوان چوون و نەچووندا نازانێت چ بڕیارێک بدات، بۆ ئەمەش لەگەڵ دوو دەنگی دژ بەیەكدا دەكەوێتە ململانێ، بۆ نموونە:

دەنگی یەكەم: ئەڵێی چی؟! نەهێڵی
مام وسوو.. تەڵەكەی
لە دڵتا بتەقێ
پێت ئەڵێم هۆ شوانە
قەت نەكەی
بەو فێڵە بڕوا كەی!
دەنگی دووەم: ئەو كاتە چاوانت ڕۆشنە و،
بێ گێژاو ناو سەرت
كە ئاسک دابگری و،
بیخەیتە باوەشی خاوەرت (بێكەس، ب٣، ١٣٩٩، ٢٩٨)

ئەم دوو دەنگە لە بەرامبەر یەک دەوەستن، دژ بەیەک، ئەمەش وا دەكات پیرۆت بە ئاسانی نەتوانێ بڕیارێكی دروست بدات، بۆیە پێویستی بە بیركردنەوەیەكی قوڵە بۆ ئەوەی تووشی هەڵە نەبێت، لە ئەنجامیشدا بڕیاری ڕزگاركردنی ئاسكە دەدات و دەنگی دووەم زاڵ دەبێت بەسەر دەنگی یەكەمدا .

لێرەدا دەتوانین بڵێین ململانێ سیمایەكی دیاری دراماكانی شێركۆ بێكەسە، هەر ئەمەش وایكردووە خوێنەر یا بینەر گیانی بەشداربوونی لە ڕەوتی ڕووداوەكان و كارەكتەرەكاندا لا دروست ببێت. بێگومان ئەمەش لەگەڵ ڕەگەزەكانی تردا دەبێتە خاڵێكی بەهێز بۆ دراماكان.

ئەنجام:

١-دراماای شیعری ژانرێکی بەهێزی ئەدەبی کوردییە بۆ دەرخستنی کێشە و ئاریشەکانی ژیانی ژیاری و کۆمەڵایەتی و مێژوویی و ڕۆشنبیری و سیاسی نەتەوەی کورد. شێرکۆ بێکەس بە شێوازێکی هونەری توانیویەتی خود هۆشیاری خۆی لەنێو دەقە درامییەکانیدا ڕەنگبداتەوە.

٢- شیعر چوارچێوەیەکی هونەری زاڵە بەسەر دەقە درامییەکاندا، ئەگەرچی لە دراماای (کاوەی ئاسنگەر)دا لە هەندێ شوێندا تەنها دابەشکردنی دێڕە شیعرەکان و دیالۆگەکانە بەسەر کارەکتەرەکاندا، بەڵام لە دراماکانی (دیوار و دەنگی خوێن، ئاسک)دا زمانی شیعری چڕترە، دیالۆگی نێوان کارەکتەرەکان بە شێوەیەکی هونەری بەرجەستەکراوە.

٣- کارەکتەر و ڕووداو لە هەر سێ دراماکاندا هەڵبژاردەی کەسایەتی و ڕووداوەکانی نێو کۆمەڵگای کوردین و کێشەکانی کۆمەڵگای کوردی دەردەخات و هەوڵی چارەسەر و ڕووبەڕووبوونەوەی ڕووداو و کێشەکان دەدات .

٤- ڕەگەزەکانی (ڕووداو، کارەکتەر، کات، شوێن، دیالۆگ، مۆنۆلۆگ و ململانێ) پەیوەستن بەیەکەوە و لە خزمەت یەکتریدا بەکارهاتوون، هەمووشیان بەیەکەوە لە خزمەت پێگەشتنی ڕووداوەکان و کۆتایی هاتنی ڕووداوەکاندا بەکارهاتوون .

سەرچاوەكان:

بەزمانی كوردی ، كتێب:

- ئەرستۆ (٢٠١١)، هونەری شیعر، و: عەزیز گەردی، چ٢، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی .
- بێكەس، شێركۆ (١٣٩٩)، دیوان، ب ٢، چ١، انتشارات آمیار، سنە.
- بێكەس، شێركۆ (١٣٩٩)، دیوان، ب٣، چ١، انتشارات آمیار، سنە. .
- رسول، دكتۆرە شوكریە (١٩٨٩)، ئەدەبی كوردی و هونەرەكانی ئەدەب، مطابع التعلم العالی، أربیل .
- سالار، ئەحمەد (١٩٨٨)، ڕێبازە سەرەكی یەكانی ئەدەب و هونەر، دارالحریة للطباعة والنشر، بەغداد.
- سالار، ئەحمەد (٢٠٠٩)، كورسی و بەها دراميیەكان، چ١، دەزگای سەردەم، سلێمانی.
- سەعید، جەلال ئەنوەر (٢٠٠٩)، تەكنیكی گێڕانەوە، بەڕێوبەرایەتی چاپ و بڵاوكردنەوەی سلێمانی، سلێمانی.
- عومەر، یاسین (٢٠٠١)، ئەزموون - چەپكێك هەڤپەیڤین لەگەڵ شێركۆ بێكەس، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی .
- عەبدولقادر، كەیفی ئەحمەد (٢٠١٣)، ریالیزم لە شانۆی كوردیدا، چ١، بەڕێوبەرایەتی چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر .
- عەبدوڵلا، پەروین (٢٠٠٨)، ڕەگەزەكانی دراما لە شیعری لیریكی كوردیدا (كرمانجی خواروو ١٩٨٠- ڕاپەڕین)، چ١، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی .
- عەولا، عەبدوڵلا ڕەحمان (٢٠١٣)، شیعری شانۆیی لە ئەدەبی كوردیدا (باشوری كوردستان ١٩٢٥-١٩٦١)، چ١، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
- هەورامی، حەمە كەریم (٢٠٠١)، درامای كوردی لەنێو درامای جیهاندا، چ١، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

گۆڤار:

- پیربال، فەرهاد (٢٠٠٠)، سەرچاوەكانی شانۆی كوردی لە كۆنەوە تا ١٩٧٥، گۆڤار زانكۆی سلێمانی، ژ.٤، سلێمانی .
- عارف، حوسێن (٢٠٠٣)، نهێنییەكانی هونەری چیرۆكنووسین، گۆڤاری

ڕۆڤار، ژ٢٧، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی .
- عەلی، حوسێن سابیر (٢٠٠٧)، بینای ڕووداو لە ڕۆمانی مۆسیقای مەرگی ناوەختدا، گۆڤاری ڕامان، ژ؛ ١٢٥، هەولێر.

نامەی ئەکادیمی:

- حەسەن، یاسین ڕەشید (٢٠٠٤)، ناوەرۆک و تەکنیکی درامای کوردی (١٩٩١ – ٢٠٠٢)، نامەی ماجستێر، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی .
- حسین، عطا رشید (٢٠١٢)، بنیاتی دەق لە درامای کوردیدا ١٩٧٠-١٩٩٠(ڕاپەڕین)، نامەی ماجستێر، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی .
- خدر، پەروین عەبدوڵلا (٢٠٢٢)، فۆڕمەکانی شیعری هاوچەرخ، تێزی دکتۆرا، زانکۆی سەلاحەدین، هەولێر .

بە زمانی عەرەبی :

- ايگری، لاجوس (١٩٩٨)، فن كتابة المسرح، ت: دريني خشبة، ط١، مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة .
- باشلار، غاستون، جمالية المكان (١٩٨٤)، ت: غالب هلسا، ت ٢، المؤسسة الجامعة للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت .
- برنس، جيرالد (٢٠٠٣)، المصطلح السردی (معجم المصطلحات)،ت: عابد خزندار، ط١، المجلس الاعلى للثقافة، القاهرة .
- حمودة، الدكتور عبدالعزيز (١٩٩٨)، البناء الدرامی، الهيئة المصرية، القاهرة .
- خليل، ابراهيم (٢٠١٠)، بنية النص الروائی، منشورات الاختلاف، الجزائر .
- رشدی، رشاد (١٩٩٨)، فن كتابة المسرحية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، الأسكندرية .
- رشدی، رشاد (٢٠٠٠)، نظرية الدراما من أرسطو الی الان، ط ١، هلا للنشر والتوزيع، القاهرة.
- زبيدی، علی قاسم غالب (٢٠٠٩)، درامية النص الشعری الحديث (دراسة فی شعر صلاح عبدالصبور و عبدالعزيز المقالح)، ط ١، دار الزمان، دمشق.
- زيتونی، لطيف (٢٠٠٢)، معجم مصطلحات نقد الرواية، ط١، دار النهار للنشر، لبنان.
- سرسک، فريد شوقی (٢٠١٥)، الملامح الدرامية فی شعر أيام العرب، دار المستشارون للنشر والتوزيع، عمان.

- شوكت، محمود حامد (١٩٤٧)، المسرحية فى شعر شوقى، مطبعة المقتطف و المقطسم، ط١، بيروت .
- صليحة، د.نهاد (١٩٨٦)، المسرح بين الفن والفكر، مطابع هيئة المصرية للكتاب، القاهرة.
- الطاهر، الدكتور على جواد (١٩٧٩)، مقدمة فى النقد الادبى، ط١، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت.
- عبدالغنى، مصطفى (٢٠١٣)، المسرح الشعري العربي (الازمة والمستقبل)، عالم المعرفة، المجلس الوطنى للثقافة والفنون والاداب، الكويت.
- العامرى، ميادة عبدالكريم (٢٠١١)، البنية السردية كتاب الأغانى لأبى الفرج الاصبهانى، رسالة ماجستير، جامعة ذى قار، ذى قار.
- فتحى، ابراهيم (١٩٨٨)، معجم المصطلحات الادبية، التعاضدية العمالية للطباعة والنشر، تونس.
- فرحات، أسامة (١٩٩٧)، المونولوج بين الدراما والشعر، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة.
- مندور، محمد (٢٠٠٦)، الادب و فنونه، ط٥، نهضة مصر للطباعة والنشر، القاهرة.
- وهبة، مجدى (١٩٧٤)، معجم المصطلحات الادب، مكتبة لبنان، بيروت.
- يوسف، آمنة (٢٠١٥)، تقنيات السرد فى النظرية والتطبيق، ط٢، المؤسسة العربية للطبع والنشر، بيروت.

گۆڤار :

- بن زيدان، الدكتور عبدالرحمن (١٩٨٤)، بداية المسرح الشعرى بالمغريب، مجلة عالم الفكر، المجلد الخامس العشر، العدد ١، الكويت .
- زيتونى، لطيف (٢٠١٧)، شعرية الحوار، مجلة الفصول، العدد ٩٨، المجلد ٢/٢٥، الهيئة المصرية العامة، القاهرة .

نامەی ئەکادیمی :

-تريش، أسماء (٢٠١٧)، خصائص المسرح الشعرى عند صلاح عبدالصبور مسرحية الاميرة تنتظر -عينة- رسالة الماجستير، جامعة قاصدى مرياح ورقلة، الجزائر.

الخلاصة

العناصر والتقنيات الدرامية فى شعر شيركو بيكەس

المسرحية الشعرية لها مكانة مهمة وتعد إحدى المكونات الثقافية والحضارية لكل الشعوب كل حسب تقدمه وتطوره الحضاري والتأريخي والثقافي. المسرحية الشعرية الكوردية ليست لها تأريخ عميق وطويل، لكن السبعينات والثمانينات في مطلع القرن العشرين اصبح بوابة مهمة لظهور المسرحية الكوردية والمسرحية الشعرية بدأت تقوم على ساقها على أيدي مجموعة من الكتاب والشعراء والادباء. كان ل(شيركۆ بيكس) دور مهم وفعال في هذا المجال وقام بكتابة ثلاث مسرحيات الشعرية تحت عنوان: (كاوة الحداد، الجدار وصوت الدم، والغزال) مستخدما العناصر والتقنيات المسرحية والتمثيلية القوية فيها ومن هذا المنطلق جاء هذا البحث وسلط الضوء على تلك العناصر و التقنيات المسرحية الفنية الشعرية. علما بان البحث مكون من عدة محاور :

- مفهوم وتعريف ل المسرحية الشعرية
- المسرحية الشعرية والشعر المسرحى
- تقنيات والعناصر المسرحية الشعرية عند شيركو بيكس

وفي الختام الاستنتاجات وقائمة المصادر والمراجع

Abstract

Elements and dramatic techniques in Sherko Bekas's Poetry.

Poetic drama occupies an important place in the culture of nations. Each nation has paid attention to it according to its own social, historical and cultural development and has rooted its position in its literature. Poetic drama in Kurdish literature doesn't have a long history, but as the sources indicate, the beginning of the twentieth century was a new and important gateway for the emergence of Kurdish drama and its development. The 1970s and 1980s were important period in the history of Kurdish drama. During the 1970s, he wrote three poetic dramas such as (Kawa the blacksmith, Wall and the sound of blood and Deer). Each of these has strong techniques and the elements of the drama have been used in a strong and attractive way .

From this point of view, this research focuses on the elements and techniques of (Sherko Bekas's) poetic drama in the light of this research in several topics as follows :

–Poetic drama of concept and definition .

–Poetic drama and drama of poetry by Sherko Bekas .

–The elements and techniques of the poetic drama by Sherko Bekas.

Finally, the results and list of sources have been shown .

Key words: poetic drama, elements of poetic drama, genres of poetic drama, monologue, event, character, dialogue, time and setting

View publication stats